

ZNAK HANSE LENGWEILERA

zemřel hans lengweiler

"Heraldik z Boží milosti" by bylo asi nejvýstižnějším označením tohoto mistra heraldické kresby i řezbářství, zesnulého 14. července 1968, dva dny před 76. narozeninami, krátce po návratu z IX. mezinárodního heraldického kongresu v Bernu.

Rolnický synek z Riehenu u Basileje, který po velmi krátkém studiu nastoupil jako mladý technický kreslič u Švýcarské spolkové dráhy, vytvořil za svůj dlouhý život neuvěřitelně rozsáhlé a mnohostranné umělecké dílo, zcela osobitého ražení. Začínal vlastně jako řezbář, tedy tvorbou, která má ve Švýcarsku starou tradici. Tato část jeho práce, ač je neodmyslitelná od Lengweilerovy umělecké osobnosti, je širší veřejnosti poměrně málo známa a teprve ten, kdo měl možnost navštívit jeho dům v Luzernu /nazvaný po švýcarsku "Zum Mühlyse" podle rodového erbovního znamení/, může ji plně ocenit. V Praze máme jedinou ukázkou, znak Starého Města Pražského, věnovaný kdysi redaktoru Josefu Milde.

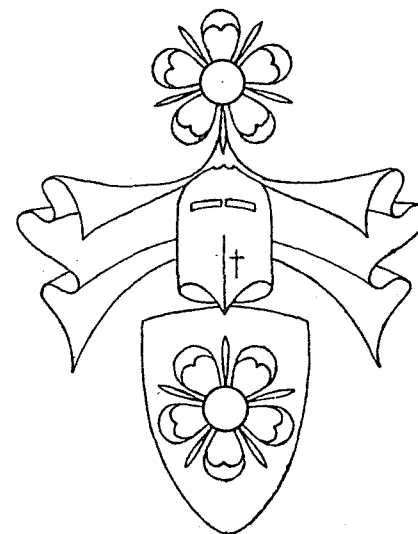
Širokou popularitu ve vlasti a cizině získala ovšem Lengweilerovi jeho tvorba grafická. Vyšel od malých heraldických exlibris, jichž nakreslil více než 130, aby postupně vytvořil rozsáhlé, často několik čtverečních metrů veliké rodokmeny a vývody nebo znakové pamětní tabule /na př. dosud kvetoucích patricijských rodů v Luzernu/. Stoleté jubileum trvání Švýcarského spolkového státu mu bylo příležitostí k vydání dnes velmi hledané "Erbovní knihy spolkových řádů" a posledním jeho souborným dílem je "Erbovník švýcarských benediktinských klášterů", jehož vznik v podobě černobílých pohlednic sledovali umělcovi přátelé po několik let, aby se konečně v roce 1967 dočkali velkého, reprezentačního barevného vydání. Ale ani potom Lengweilerova energie nepolevila, jak dosvědčuje řada hotových i nedokončených prací v jeho atelieru a dlouhý seznam zakázek, které už nebudou vyřízeny, které už nebudou označeny jeho charakteristickou uměleckou signaturou velkým gotickým písmenem "L", na němž je zavěšen malý štítek s jeho rodovým znakem.

Tento erb, umělcem v mnoha variantách vytvořený /na př. na exlibris jeho dětí a příbuzných/, patří ovšem taky k jeho osobnosti hrdého, svobodného Švýcara. A je charakteristické právě pro demokratičnost švýcarské heraldiky, že v Lengweilerově rodokmenu, z něhož znak reprodukuje /prvně doložen ve formě pečeti už v r. 1272 u Ullrica Lengwilaria, sedláka/, nacházíme opravdu jen zcela prosté venkovany, převážně zemědělce.

Hans Lengweiler se dočkal za svou výtvarnou práci mnoha veřejných uznání a poct. Byl jmenován čestným a dopisujícím členem mnoha vědeckých společností a je zajímavé - a zdůraznilo to všechny švýcarské nekrology - že mezi nimi byla už v roce 1946 také Československá heraldická společnost, na jejímž shromáždění v roce 1948 také před-

nášel. Její tehdejší jednatel, JUDr Karel Horáček je, pokud je mi známo, majitelem jediného Lengweilerova originálu v naší vlasti, totiž erbu Horáčků Nejeptinských z Nejeptína.

Adolf F.J. Karlovský

erb pětिलisté růže

Při návštěvě Jižních Čech se setkáváme s erbem pětिलisté růže téměř na každém kroku. Mění se nejen tvary a slohy, ale i umístění růží ve štítech a jejich tinktury. Jedno však mají společné. Patří většinou stejného, své doby nepochybně nejmočnějšího rodu - Vítkovců.

Otázka jejich původu nebude asi nikdy s konečnou platností a zcela jednoznačně vysvětlena. Nejznámější je teorie o jejich původu od italského rodu knížat z Ursini /též Orsini/. Tato varianta se objevovala téměř výhradně u pánů z Rožmberka, a největší uplatnění měla za života posledních členů tohoto rodu /Březan/. Všeobecně je tato teorie považována za fikci a její vznik kladen do 15. stol. /Rynešová/. V Kronice t.zv. Dalimila jsou však tyto verše, vztahující se k r. 1109 :

"Ot toho boje Róže vz hůru pojide,
lén mě mluviti, kak ten rod vznide..
/Tiť jsú z Uršinóv vyšli

a z římských knížat sú přišli."/>

Tato kronika však byla psána kolem r. 1310, vznik fikce by se tedy posouval. Otázka italského původu Vítkovců byla již několikrát rozebírána /Wagner-Mareš, Rynešová/. I když tuto teorii snad nelze považovat za zcela a jednoznačně vyvrácenou, pochybnosti o její pravdivosti jsou plně oprávněné.

Neméně pozoruhodnou variantou je teorie o jejich původu od Slavníkovců /Paprocký/. Nelze ji však v zásadě ani potvrdit ani vyvrátit.

Prvním historicky doloženým členem rodu Vítkovců je Vítek z Prčice /Witigo de Purschits/ a to r. 1169. U dvora zaujímal významné postavení: truksas, kastellan Prácheňský /dapifer, castellanus de Prahen, commes/ /Palacký, Sedláček, Teplý/. Zdá se tedy pravděpodobné, že počátek tohoto rodu byl v družině některého z Přemyslovských knížat té doby. Otázky původu Vítkovců jsou velmi složité. Další rozbor by však již přesahoval rozsah i zaměření tohoto pojednání.

Zastavíme se nad otázkou jistě také zajímavou a to jsou tinktury pětistylých růží. V populárně-historické literatuře zaujímá čestné místo pověst O dělení růží. Je zachycena na proslulých obrazech na zámku v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci, Telči a Třeboni.

Na těchto obrazech stojí starý Vítek pod krumlovským hradem a rozděluje svým synům panství a jednotlivé růže. Jednomu dává Rožmberk a červenou růži ve stříbrném poli, jinému Landštejn a Třeboň, růži stříbrnou v červeném poli, dalšímu Hradec se zlatou růží v modrém poli, jinému Stráž a Bystřici a růži modrou ve zlatém poli. Konečně poslední, prý nemanželský dostává růži černou a Sezimovo Ústí. V mírných obměnách bývá tato pověst citována velmi často /Sedláček, Kolář, Teplý/.

A skutečnost? Mezi pověstí a historií vidíme jistou harmonii. Starý Vítek z Prčice umírá r. 1194 /obiit Witcho commes/. Po tomto datu se již objevují jeho synové a postupně i další predikáty /Palacký, Sedláček, Teplý/. Zdá se pravděpodobné, že k dělení růží dochází současně s dělením panství, to jest kolem r. 1200. Jistě tomu napomohla i skutečnost opakujícího se jména Vítek mezi bratry /Vitko cum fratribus Heinricho et juniore Vitkone, 1213 - Witcho et Heinrichus cum filiis et fratribus, 1218 - Witico, Heinrichus marscalcus et Witico junior filii Witiconis, 1222 - atd/, a tedy potřeba rozlišení /Palacký, Schwarzenberg/.

Z r. 1220 nacházíme nejstarší panskou pečeť. Je to pečeť s růží a jejím držitelem je Vítek z Prčice /Vitko de Plankinberc/. Jeho synové Vok a Vítek r. 1250 již užívají predikáty z Rožmberka a Přiběnic /Woko de Rosenberch et Witigo de Pribinich frater eius/. Růže pánů z Rožmberka byla červená ve stříbrném poli /Wagner-Mareš, Palacký, Sedláček, Kolář, Král/. O znaku starého Vítkova nevíme nic. Lze však předpokládat, že ten ze synů, který zdědil otcovský predikát, zdědil i otcovský znak /pokud již existoval/. Měl-li již starý Vítek znak, byla to zřejmě tedy růže červená. Pro tuto úvahu mluví i skutečnost, že červená barva heraldická je v tomto případě nejbližší barvě přírodní, skutečné.

Jiný Vítek se psal z Klokot /1220 - Witco de Clocot/. U jeho synů Pelhřima a Ojře se však již objevuje predikát z Třeboně /Pilgerimus de Witigenowe /j. +/, frater Hoygerus de Witigenowe - 1261/. Na rozdíl od pánů z Rožmberka je zde v tomto směru mnohem větší variabilita. Přídomky se různě mění: ze Svin /de Svinz, de Suin/, z Lomnice /de Lomnitz/, ze Skalice /de Zcalitz/, z Nových hradů a další. Kolem r. 1300 začíná užívat Vítek přídomek z Landšteina, který se vžil a byl od této doby soustavně používán. Tato větev měla růži bílou v poli červeném /Palacký, Sedláček, Kolář, Král/.

Další ze synů, Jindřich, se píše v letech 1205 - 1207 jako Jindřich Vítkovec /Heinricus Witcowitz/. Po roce 1220 již jako Jindřich z Hradce /1220 - Heinrichus de Novocastro, 1224 - Heinrichus et filius eius Vitko de Novadomo/, jeho syn Vítek užívá r. 1252 zajímavý tvar Witek de Gradec. Růže je zlatá, pole modré. /Palacký, Sedláček, Kolář, Král, Teplý/.

Tyto růže jsou tolikrát doloženy, že stojí mimo jakoukoliv pochybnost. Složitější je však situace u ostatních variant.

Vedle již uvedených bratrů se objevuje ještě další Vítek, někdy označovaný jako Vítek starší /Witigo senior - 1224, 1236/. Snad je totožný s Vítkem, který se objevuje r. 1196 /Witigo subcamerarius/. Jeho syn Záviše /Zawis filius Witgonis senioris, 1224/ se psal r. 1235 z Nechanic /Zawise subcamerarius regis de Nehanic/. Závišovi synové Budivoj a Vítek užívají však již celou řadu predikátů: ze Skalice /de Schalitz, de Zcalitz/, ze Sepekova /de Sepecow, de Zepecow/, z Načeradce /de Nacharat/, z Ledenic, ze Strunkovic a souběžně s tím, od r. 1253, z Krumlova /Witigo de Chrumbenowe, 1253 - Witigo de Crumlow, 1259 - Budvov de Krumbenowe, Witigo de Krumbenowe, 1259 - Vitigo de Chrumnow, 1265 - de Krumenow, 1272/. /Palacký, Sedláček/.

Tato větev vymírá však již r. 1302 Vokem z Krumlova. Protože znaky těchto pánů jsou zachovány pouze na pečetích, je otázka tinktur sporná /Sedláček, Kolář/. Vlastně jediným údajem v tomto směru je zápis v Kronice Beneše Krabice z Veitmile, který píše k r. 1283: "... Zawissius nomine, cuius arma sunt rosa viridis coloris, ...", tedy zelená růže. Jedná se pochopitelně o Záviše z Falkenšteina /Zawissius de Valchenstain/, který byl synem Budivoje z Krumlova /Palacký, Sedláček/.

Vnucuje se tedy otázka hodnověrnosti kronikáře. Podle názoru historiků patří Beneš Krabice mezi nejvěrohodnější. Svou kroniku píše někdy kolem r. 1360, tedy asi půl století po vymření pánů z Krumlova a ještě dále po smrti Závišově /popraven r. 1290/ /Emler, komentář ke Kronice/. Osobně tedy nikoho z tohoto rodu znát nemohl. Žil však u dvora a měl rozsáhlé styky se šlechtou. Předpoklad, že znal pamětníky tohoto rodu je tedy pravděpodobný. Jistě mu byly také dostupné materiály, které se do naší doby nezachovaly.

Postava Závišova byla v dějinách tak významná, že ji žádný z kronikářů nemohl opomenout. Nikdo jiný se však o tinkturách jeho znaku

nezminuje. Proč to tedy činí Beneš Krabice, který o této době píše dokonce již s větším časovým odstupem? Možná z osobního smyslu pro přesnost, možná proto, že si uvědomoval význam heraldiky pro určení rodové příslušnosti. V té době již delší dobu krumlovské panství patřilo Rožmberkům. Snad je tedy chtěl odlišit. Ovšem ani to by nebyl dostatečný důvod pro překrucování skutečnosti.

R. 1530 je na přímluvu Jana z Rožmberka ves Nalžovy povýšena na městečko. Ve znaku je sv. Jan Křtitel a m.j. též stříbrný štítek se zelenou růží. /Kolář, Rytíř/. Nelze vyloučit, že to měla být reminiscence na krumlovské pány.

Je sice pravda, že zelená barva je v heraldice velmi málo užívána, zvláště v dřívější době, ale jestliže je každá neobvyklost zajímavá a pozoruhodná, není nikdy důkazem opaku.

Poněkud odlišná situace je u pánů ze Stráže a z Ústí. Tyto větve se oddělují od pánů z Hradce, a to synem nebo vnukem Jindřichovým, tedy někdy v druhé polovině 13. stol. Páni ze Stráže měli ve zlatém poli růži modrou, to jest opačných barev než páni z Hradce /Sedláček, Teplý/. /Argument, že páni z Krumlova měli růži modrou, která oxidací zezelenala, je logicky neudržitelný, protože jestliže páni ze Stráže opustili původní zlatou růži, aby se odlišili, jistě by si nezvolili barvu jiné, vzdálenější větve/.

Jim nejbližší byli páni z Ústí, kteří však vymírají až v první polovině 17. stol., kdežto páni ze Stráže již v druhé polovině století 15. Tito měli mít podle pověstí ve znaku růži černou. Přestože však vymírají ze všech větví rodu Vítkovců jako poslední, nikde se černá růže nezachovala a ani jinak není doložena. Naopak r. 1642 je majestátem rozšířen znak pánů z Kounic o modrou růži pánů z Ústí ve zlatém poli /Kolář/. Zdálo by se, že je tím tato otázka jednoznačně určena.

Je však možné ještě jiné řešení. R. 1593 píše Bartoloměj Paprocký ve svém Zrcadle markrabství Moravského, že "Čtvrtý syn měl za erb černou růži na zlatém poli a to proto, že byl od ženy neoddaný, a držel statek řečený Ústí i jiné statky k němu přilehlé." Tedy shodně s pověstí o dělení růží. O několik let později však již píše v Diadochu: "Páni Sezimové z Ústí stejně svůj počátek vykládají a užívají modrou růži v zlatém poli." Tedy rozpor. Vyjdeme-li z předpokladu, že si ani jednu z variant nevymyslel, znamená to, že v první knize zachytil pověst zřejmě dost rozšířenou /psal ji na Moravě při své emigraci z Polska/, a později se seznámil s druhou variantou. V té době totiž páni z Ústí ještě žili a zastávali zemské úřady /Paprocký, Stránský/.

Jak však tato pověst vznikla? Nabízí se vysvětlení, které však nelze doložit. Je možné, že první páni z Ústí užívali skutečně růži černou a později, po vymření pánů ze Stráže, z nějakých důvodů svůj původní znak opustili a přijali znak příbuzné větve.

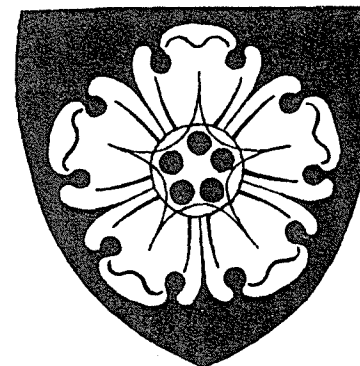
Tedy shrnuto závěrem: Růže červená, zlatá, stříbrná a modrá /pánů ze Stráže a posledních pánů z Ústí/ jsou mimo jakoukoliv pochybnost. Zelenou růži pánu z Krumlova nelze sice jednoznačně dokázat,

argumenty jsou však takové, že ji můžeme snad bez rozpaků přijmout. Pokud jde o růži prvních pánů z Ústí, je situace vlastně nejjednodušší. Každý si může vybrat podle svého vkusu, chce-li černou růži akceptovat či nikoliv.

Karel Komárek

Literatura:

- Václav Březan - Poslední Rožmberkové /ELK 1941/
Václav Březan - Život Wiléma z Rosenberka /Praha 1847/
Martin Kolář - Českomoravská heraldika /Praha 1902/
Beneš Krabice z Weitmile - Kronika /FRB - IV. Praha 1884/
Vojtěch Král - Heraldika /Praha 1900/
František Palacký - Dějiny národu Českého /Praha 1894-6/
Bartoloměj Paprocký z Hlohol - Zrcadlo markrabství Moravského, Diadochos /ELK Praha 1941/
Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila /FRB III. Praha 1882/
Blažena Rynešová - Kdy vznikla fikce o italském původu Vítkovců. /Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871-1931 Praha 1931 str. 369 až 373/
Václav Rytíř - Heraldická růže /1941/
August Sedláček - Hradý, zámky a tvrze království Českého III. IV. /Praha 1884/
August Sedláček - Českomoravská heraldika /Praha 1925/
Karel Schwarzenberg - Heraldika /Praha 1941/
Pavel Stránský ze Zapské Stránky - O státě Českém /Sfinx Praha 1946/
František Teplý - Dějiny města Jindřichova Hradce I. 1. /1927/
Theodor Wagner, František Mareš - O původu Vítkovců /ČČH XXV. r. 1919 str. 213 až 235/

ZNAKY A PEČETĚ ČESKÝCH DUCHOVNÍCH ZE 17. A 18. STOLETÍ

V poslední době jsem měl možnost studovat různé pečete a znaky českých církevních hodnostářů žijících v 17. a 18. století, z nichž někteří byli nejen významnými představiteli katolické církve, ale hráli často významnou úlohu v dějinách české literatury nebo českého národa /např. Jiří B. Pontán z Braitenberka, Tomáš J. Pešina z Čechorodu, Matouš F. Sobek z Bilenberka aj./. Někteří z nich náleželi do řad české šlechty, ale převážná většina z nich pocházela z městského či selského stavu a teprve později byla nobilitována.

Z českých heraldiků se zabývali znaky nebo pečeti českomoravského duchovenstva pouze A. Rybička /1/, B. Štorm /2/, A. Podlaha /2a/ a F. Beneš /3/, z cizích především H. G. Ströhl /4/. Tito heraldici se věnovali převážně znakům různých opatství, biskupství nebo řádů v zemích koruny české, ale osobním nebo rodovým znakům jednotlivých duchovních osob se nevěnovali téměř vůbec. /5/ Jelikož v Sedláčkově heraldice /II./ /5a/ jsou místy uvedeny různé omyly a nedostatky právě ve znacích duchovních, bylo rozhodnuto uvést zde stručné popisy znaků a pečeti některých vybraných osob, tj. opatů, proboštů a biskupů, žijících kdysi v Praze nebo v pražské arcidiecézi, kteří pečetili erby osobními nebo rodinnými, a uvést, pokud to bude možné, jejich stručné životní osudy. Zároveň se pokusit o určení významu těchto osob pro naši literaturu, historii nebo národní obrození. Byli to zřejmě poměrně významné osobnosti českého kléru 17. a 18. století, které si zaslouží alespoň krátkou zmínku o jejich životě a erbu, který užívali a který je ještě dnes zastupuje na různých písemnostech nebo předmětech, ačkoliv jsou již dávno mrtví.

Naproti tomu jsou zde právem opomenuti ti církevní hodnostáři, kteří nebyli Čechy rodem nebo jazykem a kteří, ač zastávali nejvyšší kněžskou hodnost v arcidiecézi pražské /jako např. Harrach, Lohelius nebo Lamberk/, protežovali u nás cizince na úkor stejně vzdělaných Čechů a tím vlastně potlačovali český jazyk, který sami neznali, a prováděli tak, i když nepřímou, odnárodnování určitých vrstev českého národa.

Předložený článek je výsledkem dlouhodobé práce, při které se objevilo mnoho obtíží a problémů, které nebylo možno vždy uspokojivě vyřešit. Proto u některých níže uvedených osob jsou jejich životní data a osudy podrobně vypsány, kdežto u jiných chybí, což bylo zapříčiněno nedostatkem archiválních pramenů nebo literárních zpráv. Jsou to:

Jiří Barthold Pontan z Braitenberka, Šimon Brosius /Brož/ Horštejnský z Horštejna, Daniel Vít Nastoupil ze Šiffberka, Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka, Jann Manner, Tomáš Jan Pešina z Čechorodu, Řehoř Jiří z Krygelštejna, Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu, Daniel Josef Ignác Mayer z Mayernu, Kristián August Pfalc z Ostryc a Bohumír Antoin Herbst.

Tři z nich /Pontan, Brosius a Pešina/ byli císařskými palatiny /falckrabaty/, kteří několikrát užili tohoto svého práva a povýšili řadu prostých českých lidí za jejich drobné regionální zásluhy do vladického či erbovního stavu /6/, /7/ a /8/.

1/ Jiří Barthold Pontan z Braitenberka, humanistický básník, spisovatel a kněz, se narodil v polovině 16. století v Mostě /Odtud jeho příjmení Pontanus/, jako syn mostecké měšťanské rodiny. Studoval nejprve na jezuitských školách v Praze a pak na pražské vysoké škole, kde vynikal pilností a výbornou pamětí. Již tehdy měl zálibu v poesii. Po ukončení škol byl vysvěcen na kněze. Pražský arcibiskup Medek si jej vybral za svého sekretáře. Tak se dostal Pontan do vyšších společenských vrstev, kde měl možnost se uplatnit jednak svým diplomatickým jednáním a neústupností ve věcech církevních, jednak svými uhlazenými latinskými básněmi. Proto již v r. 1583 se stal kanovníkem; později /1586/ obdržel od císaře Rudolfa II. básnický vavřík jako korunovaný básník. Ještě téhož roku byl jmenován kapitulním děkanem svatovítské kapituly na Pražském hradě. O sedm roků později /1593/ byl Rudolfem II. povýšen do šlechtického stavu s predikátem "z Braitenberka" a zároveň získal hodnost císařského falckraběte /comes palatinus imperialis/, takže měl /mimo jiné/ právo udělovat erby s přídomky a vavřík básnický. V roce 1594 byl uveden do úřadu a hodnosti probošta metropolitní svatovítské kapituly, kterou od té doby zastával. Již tehdy byl generálním vikářem /ještě za života arcibiskupa Medka/ a po jeho smrti se stal administrátorem pražského arcibiskupství.

Roku 1595 napsal oslavnou báseň na císaře Rudolfa II. po slavném vítězství císařských nad Turky. Během svého působení v Praze napsal celou řadu básní a spisů, které psal převážně latinsky. Česky sepsal pouze dvě menší práce "Život sv. Ivana" /1592/ a "Duchovní obveselení koruny české" /1599/. Velmi pěknou básní je též "Život Hroznatův" /Vita Hroznatae/ aj. Později uveřejnil ještě církevní dějepis Čech pod názvem "Bohaemia pia", který mu vyšel ve Frankfurtu nad Mohanem v r. 1608. V tomto spise si všímá s úctou a láskou českých světců a světic.

Za svoji literární činnost, především básnickou, byl uznáván za nejvýznamnějšího českého humanistického básníka strany katolické. Je znám též jeho spor s universitou pražskou ohledně ustanovení katolického duchovního na proboštském statku a faře v Hostouni /v r. 1600/, kterého dosadil na dosavadní utrakvistickou faru. Svůj spor s universitou vyhrál. Tento jeho čin lze hodnotit jako reformační pokus katolického hodnostáře vůči církvi utrakvistické.

Jeho znak byl napříč rozdělený ve dvě nestejně velká pole. Větší,

horní pole, bylo modré a menší, dolní, červené. Ve spodní části štítu jsou tři malé zlaté pahorky na kterých stojí stříbrná věž s třemi okny a výrazným trojzubým cimbuřím. Z cimbuří této věže vystupuje do poloviny těla bíle oblečený anděl, držící v pravé ruce plamenný meč a v levé, zlatý zakulacený štít ve tvaru slunce s radiálně se rozbíhajícími paprsky. Kolem hlavy anděla je svatozář a nad ní spočívá kříž. Nad štítem je turnajová otevřená přilba s královskou korunou, ze které vystupuje opět poloviční anděl v bílém, stejný jako ve štítě. Přikryvadla jsou bíločervená a modrobílá.

Tento znak je uveden nejen v Pontanově šlechtickém diplomu z r. 1593, ale též na Pontanově portrétu od van Aachen, který je pověšen v děkanském kostele Nanebevzetí P. Marie v Mostě, a na vyzobrazení v Pelclových a Voigtových "Abbildungen etc." z r. 1775 /díl II./, /9a/ Dále je vymalován na poškozeném Pontanově poháru a na mešním rouchu /které jsou uloženy ve sbírkách Pražského hradu/, na oválné bronzové desce /z r. 1609/, umístěné nad vchodem boční kaple kostela sv. Václava v Přistoupimi u Českého Brodu, i na různých pečetích a supralibros.

Výše zmíněný erb udělil pak beze změny Pontan svým strýcům, Kašparovi, Jakubovi a Matoušovi, bratrům Melčarům, dne 29. září 1604. /9b/ Nejen těmto příbuzným, ale i jiným osobám udělil různé erby a přídomky; jím vydané erbovní listy jsou psány převážně latinsky, jak bylo tehdy zvykem, ale též česky a německy.

Tento humanistický básník a spisovatel zaujímal ve své době významné místo nejen v tehdejší církevní a dvorské společnosti, ale i dnes mu musíme přiznat jeho znamenité literární vlastnosti a považovat jej za jednoho z tvůrců české renesanční heraldiky. Pontan zemřel v Praze v r. 1614 /20. února/, kde byl též pochován.

2/ Dr. Šimon Brosius /Brož/ Horštejský z Horštejna se narodil v Horšově Týně u Plzně r. 1568. Již roku 1600 byl zvolen metropolitním kanovníkem u sv. Víta, pak kanovníkem vyšehradské a budyšínské kapituly. Děkanem svatovítské kapituly se stal v r. 1604 a r. 1614 byl jmenován proboštem kostela sv. Víta na Pražském hradě, sufragánem pražského arcibiskupa a později získal hodnost arcibiskupa trapezuského. Do šlechtického stavu byl povýšen 3. září 1606 císařem Rudolfem II. Roku 1626 byl jmenován císařem Ferdinandem II. císařským falckrabětem /comes palatinus/. Zemřel 13. ledna 1642 ve stáří 74 roků a byl pohřben v kapli sv. Jana Křtitele v chrámu svatovítském.

Majestátem z r. 1606, kterým obdržel šlechtický stav, byli současně povýšeni i jeho příbuzní, bratr Jan, Severyn Táhlo, Ondřej Kotelík a Kříž Kohout. Tehdy všichni obdrželi společný erb a predikát z Horštejna. /10/ Jejich znak byl rozdělený pokosem /nikoliv pošikem, jak píše Sedláček/ /11/ na dvě části; svrchní část byla černá a v ní zlatý korunovaný dvouocasý lev hledící doprava, kdežto ve spodní probíhaly pokosem tři břevna, stříbrné, červené a zlaté. Do středního červeného břevna byla vložena stříbrná lilie /12/. Nad korunovanou přil-

bou se nalézají dvě orlí křídla zlatočerné a červenostříbrné barvy a mezi nimi polovina zlatého rostoucího lva. Přikryvadla stříbrnočervená a černožlatá.

Na pečetích Šimona Brosia, které jsou osmihranné /o rozměrech 20,5 x 18,5 mm/, chybí přilba a klenot, ale v ostatním souhlasí otištěný znak s výše uvedeným popisem. Tak např. na berní kvitanci z 19. dubna 1628 je přitiskána Brosiona pečeť se dvěma znaky. Na prvním /pravém/ štítku, jehož délka měří 12,8 mm a šířka 7,3 mm, je uveden znak pražského probošství u sv. Víta, tedy hodnostní erb, ve kterém je sv. Václav sedící na knížecím stolci a u svých nohou má oválný štítek s břevnem, písmenem R nad ním a věží pod ním. Podle diplomu Rudolfa II. z 2. února 1596 vyznačoval se oficiální erb proboštů na Pražském hradě modrým štítem, ve kterém sedí sv. Václav na knížecím stolci a u nohou mu spočívá černý štítek se zlatým břevnem /znak pražského arcibiskupství a kapituly/ a nad ním zlaté, korunované R a pod ním stříbrná věž stojící na třech zlatých pahrbcích. /13/ V levém erbu pečeti je uveden vlastní znak Brosiův, popsán již výše, a nad oběma znaky uprostřed je biskupská mitra s párem stuh, berla a iniciály písmen S.B.AB.H.

Šimon Brosius jako císařský palatin použil svého práva udělovat erby a přídomky a povýšil několik Čechů do vladyckého stavu. Převážnou většinu erbovních listů napsal v českém jazyce /srov. např. erbovní list z 3. 7. 1636 pro Václava Příkřického ad./ . Roku 1612 dal vymalovat klenbu kaple sv. Václava u sv. Víta na Pražském hradě, kde je i jeho znak a monogram. Jako český vlastenec obnovil starodávnou píseň "Hospodine pomiluj ny".

3/ Dr. theol. Daniel Vít Nastoupil ze Šiffberku, byl dalším významným českým představitelem katolické církve, který žil v 17. století v Praze, kde se v r. 1627 narodil. Nejprve byl farářem u sv. Haštala v Praze, pak se stal kanovníkem svatovítské kapituly, proboštem staroboleslavským, sufragánem pražského arcibiskupa a asesorem pražské konsistoře. Později získal biskupskou hodnost. V letech 1664-5 byl zvolen nejvyšším berním výběřčím království českého. Pocházel z pražské patricijské rodiny, která užívala znak napříč rozdělený; v horním modrém poli byla stříbrná skála a v dolním červeném stříbrná loď s napjatou plachtou. Jako klenot užívala dvě orlí křídla červené a modré barvy a mezi nimi opět stříbrnou skálu uprostřed zašpičatělou. Přikryvadla byla stejných barev jako ve štítě, které splývaly s kolčí přilbou.

Kdy byl tento znak Nastoupilům udělen, není zatím známo, ale v r. 1649 a 1665 /20. a 25. srpna/ jím Nastoupil pečeti. Zmíněná pečeť je oválná o rozměrech cca 26 x 23 mm, zdobená při vnějším okraji asi 1,0 mm silným perlovcem. Vnitřní ovál pečeti měří 21,0 x 17,5 mm a je zaplněn volně do něho vloženým nastoupilovským znakem s přilbou a hodnostními církevními odznaky. Páska s legendou měří jen 1,7 mm a je oddělena od vnitřního oválu úzkou lištou. Text legendy v majuskule zní: DANIEL VITUS NASTAVPIL * A * SCHIFFBERG * EPIS : CONS /další písmena textu nelze bohužel přečíst/. Výška jednotlivých písmen

JIRÍ BARTHOLOMÄUS PONTAN Z BRAITENBERKA

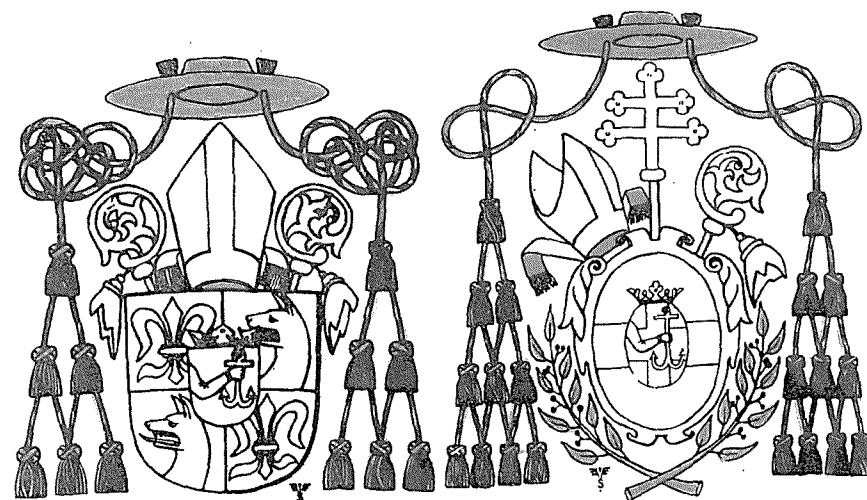
DR ŠIMON BROSIUS /BROŽ/ HORŠTEJNSKÝ Z HORŠTEJNA

měří cca 1,3 - 1,5 mm. Štít je 10 mm dlouhý a 8,5 mm široký. Nad štítem spočívá ještě proboštská mitra a vedle ní /vlevo/ výše uvedený klenot s přílbou. Nad mitrou a klenotem se vznášá biskupský klobouk se šnurou a šesti třapci.

A. Sedláček /14/ se domnívá, že Nastoupilové ze Šiffberka /nikoliv ze Šifsberka/ jsou rodinou novorakouskou, což není správné.

Daniel Vít Nastoupil zemřel poměrně mlád, ve věku 38 roků, a to dne 21. listopadu 1665.

4/ Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka, pozdější arcibiskup pražský, /15/ se narodil v Rajhradě na Moravě v r. 1618, v rodině svobodníka Sobka. Již v mládí se rozhodl pro kněžskou dráhu. Studoval na latinské škole v broumovském klášteře a potom v Olomouci aj. Prošel řadou nižších i vysokých církevních funkcí až v r. 1660 se stal biskupem královéhradeckým, což dokazují mimo jiné i berní kvitance z let pozdějších. Ještě před tím mu byl propůjčen erb a přídomek z Bílenberka /r. 1656/ /15a/ a současně byl jmenován císařským radou. Za duchovní stav byl zvolen nejvyšším berníkem v království českém; tehdy /r. 1657-8/ byl opatem klášterů u sv. Jana ve Skále a u sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze. Vrcholu své církevní kariéry dosáhl v roce 1668, kdy byl povýšen na pražského arcibiskupa; do této funkce byl

ARCIBISKUP MATOUŠ FERDINAND SOBEK Z BÍLENBERKA

OPAT MATOUŠ FERDINAND SOBEK Z BÍLENBERKA

uveden teprve 4. května 1669 a vykonával ji po dobu šesti roků až do své smrti, tj. 29. dubna 1675. Z Prahy byla jeho tělesná schránka převezena do Broumova a v tamějším klášterním kostele pohřbena.

V letech 1658 až 1663 pečtil čtvrceným znakem se středním štítkem. V 1. a 4. poli čtvrceného znaku je heraldická lilie /zřejmě znak kláštera sv. Mikuláše na Starém Městě/ a v 2. a 3. je hlava vlka nebo psa /patrně znak kláštera sv. Jana ve Skále/. Ve středním štítku vystupuje z pravé strany ruka, která drží kotvu. Nad štítem spočívá královská koruna a nad celým čtvrceným znakem je opatská mitra a dvě zkřížené berly a nad tím pak nadevším biskupský či prelátský klobouk se 6 třapci po každé straně. Tato Sobkova pečeť je oválná /o rozm. 27 x 23,5 mm/ a nese tuto legendu v majuskulích: .MAT.FERD.A.BILENBERG.ABBAS.IOAN.ET.S.NICOL:S:C:M:CONS:P.A. Jednotlivá písmena textu jsou cca 1,5 mm vysoká, vložena do pásky 2,0 mm široké. Vnější okraj pečeti je zdoben úzkým, asi 0,9 - 1,9 mm širokým vavřínovým věnečkem. Do vnitřního oválu /o rozm. 21,5 x 18,0 mm/ je volně vložen Sobkův výše popsaný čtvrcený erb se středním štítkem a kněžskými hodnostními insigniemi. Samotný štít je 10,2 mm vysoký a 9,5 mm široký /měřeno při horním okraji/.

Na oficiálním portrétu arcibiskupa Sobka z Bílenberka, který vyryl

rytec Dooms k jeho padesátinám, je uveden rovněž znak v kartuši, vložený do vavřínového věnce. Nad kartuší spočívá arcibiskupský klobouk, kříž a berla. Znak je rozdělen vodorovným břevnem na tři části a v jeho středu je ještě malý střední štítek s rukou vybíhající z prava a držící kotvu. Je to zřejmě znak pražského arcibiskupství /zlaté příčné břevno. v černém poli/ a v malém štítku je osobní znak Sobkův, tj. ruka s kotvou. /16/ Barvy tohoto středního štítku nejsou známy. V pravém dolním rohu portrétu je uveden malý spojený znak kláštera břevnovského a broumovského /ostrve a tři růže v šikmém břevnu/ a v levém heraldická lilie /v modrém poli?/, patřící klášteru sv. Mikuláše v Starém Městě v Praze. Nad každým štítkem je opatská mitra a berla.

Matouš F. Sobek z Bílenberka byl nejen rodem, ale celým svým jednáním Čech, neboť když nastoupil na pražský arcibiskupský stolec, přál svému národu a podporoval český jazyk i vlastenecké snahy svého generálního vikáře Tomáše J. Pešiny z Čechorodu.

5/ Jan Manner byl opatem benediktinského řádu kláštera sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze a v letech 1672 až 1679 zastupoval duchovní stav jako jeden z nejvyšších volených berníků království českého. Zřejmě byl zvolen opatem tohoto kláštera po bývalém opatu Matoušovi F. Sobkovi z Bílenberka, který se stal v r. 1668 arcibiskupem pražským. Kdy a kde se Manner narodil není známo; rovněž není znám jeho původ nebo národnost. Lze ale předpokládat, že byl české národnosti, neboť na berních kvitancích se podpisoval jako Jan Manner a nikoliv Johan, a v legendě jeho pečeti je český text ve zkratkách, značící v plném znění "Jan Manner, řádu sv. Benedikta, opat, kláštera sv. Mikuláše, S. M. P. Vlastní znak neměl, neboť na berních kvitancích pečeti opatským erbem s mitrou a berlou. Pečetě, které se vyskutují na různých berních kvitancích, jsou dvě :

a/ V období let 1672 až 1677 používal většího pečetidla, tj. oválnou pečeť o rozměrech 24,0 x 21,5 mm, zdobenou při vnějším okraji úzkým, asi 1,0 mm širokým vavřínovým věnečkem, který odděluje 2,0 mm širokou pásku s legendou od vnitřního oválu pečeti. Tento vnitřní ovál má rozměry 18,0 x 15,0 mm a do něho je volně vložen opatský znak heraldické lilie. Po stranách tohoto znaku /který je 9 mm dlouhý a 7,5 mm široký/ a dole pod ním jsou ozdoby naznačující tvar kartuše a nad štítem spočívá opatská mitra s berlou. Text legendy zní: .IAN.MANNER.S.BENEDIKTA.OP.KLAS:MIKV.S.M.P. velikost jednotlivých písmen textu kolísá mezi 1,5 - 1,6 mm.

b/ Počínaje rokem 1678 a v letech následujících, používá Manner jiné menší pečetidlo, neboť oválná pečeť z něho vzniklá má rozměry cca 23 x 21 mm. Při vnějším okraji pečeti je rovněž vavřínový věneček, zhruba 1,3 - 1,4 mm široký, který zároveň odděluje 2,5 mm širokou pásku s legendou stejného znění jako u pečeti výše popsané. Vnitřní ovál měří 16,0 x 13,5 mm. Rovněž u této pečeti je volně vložen do vnitřního oválu opatský znak s heraldickou lilí a opatskou mitrou a berlou nad ním. Samotný štít je 7,0 mm dlouhý a 7,0 mm široký, po stranách

a při dolním okraji je zdoben rozvilinami upomínajícími na kartuš. Písmena legendy jsou rovněž v majuskule, asi 1,7 - 1,8 mm vysoké.

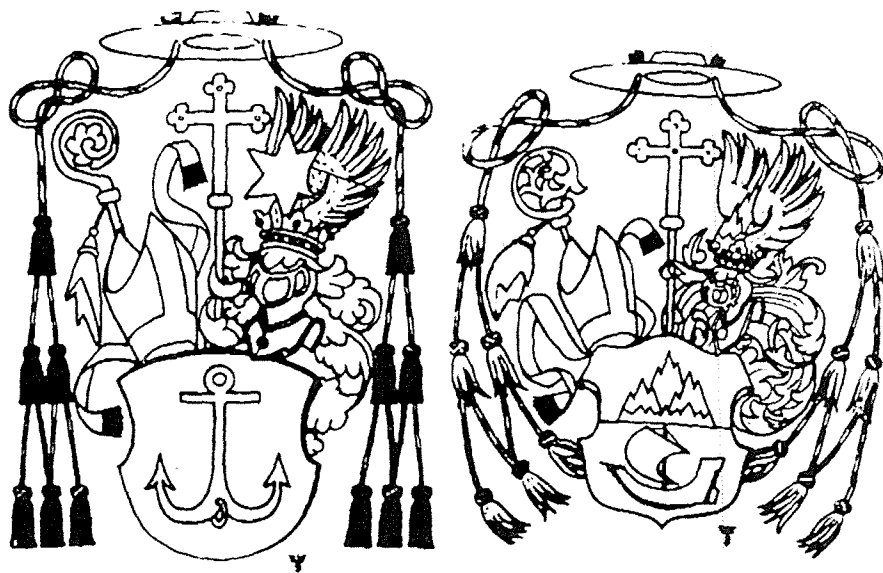
6/ Tomáš Jan Pešina z Čechorodu, známý český spisovatel a vlastenec, se narodil 19.12.1629 v Počátkách, kde byl jeho otec řezníkem, měšťanem a tamějším radním. Jeho matka po porodu zemřela. Po studiích v Jindřichově Hradci a v Praze byl dne 4. května 1653 vysvěcen na kněze. Již v r. 1657 se stal děkanem v Litomyšli a o rok později vikářem chrudimského kraje. Již v Litomyšli se počal věnovat historickému studiu, kterým si zjednal takový ohlas, že byl jmenován čestným kanovníkem kapituly vyšehradské a litoměřické. Roku 1666 byl zvolen kanovníkem kapituly u sv. Víta na Pražském hradě a o čtyři roky později /1670/ byl jmenován generálním vikářem a sufragánem arcibiskupa Sobka z Bílenberka. Titulárním biskupem smederevským se stal až r. 1675.

Když byl kolem r. 1658 až 1660 povýšen do erbovního nebo vladického stavu některým palatinem /16a/ /snad Slavatou nebo Martinicem, s nimiž se často stýkal/, vyžádal si jako uvědomělý Čech a vlastenec přídomek z Čechorodu a odmítl německy nebo latinsky znějící titulky, jaké se v tehdejší době často udělovaly různým povýšencům. Tehdy obdržel modrý erb se zlatou kotvou a jako klenot dvě orlí křídla napříč rozdělená, střídavě modrozlatá a zlatomodré barvy, a mezi nimi zlatou hvězdu o 6 paprscích. Přikryvadla byla rovněž modrozlatá. Zajímavé je ale zjištění, že tyto barvy jsou shodné s barvami městského znaku počáteckého i s barvami znaku Slavatů z Chlumu a Košumberku /viz znak p. z Hradce/.

Tento znak je uveden na Pešinově portrétu z r. 1675, který si dal zhotovit G. de Groosem, zřejmě po získání hodnosti biskupské. Nad znakem je uvedena mitra a klenot /dvě orlí křídla s osmipaprscitou hvězdou a nikoliv chochol z pavích per, jak se domnívají V. Král a V. Palivec/, /16b/, /17/. Nad tím pak nadevším je posazen biskupský klobouk. Shodný znak a hodnostní emblémy jsou uvedeny též na dalším Pešinově portrétu od K. Škréty z r. 1673, na Pešinových pečetích aj., ale s tím rozdílem, že na velké pečeti přivěšené k erbovnímu listu M. Nezbedy /1676/ a j. má Pešina sedmipaprscitou hvězdu mezi orlími křídly a na jeho náhrobním kamenu z r. 1680 je hvězda osmipaprscitá.

Pešinovy pečetě jsou poměrně velké, kruhové /o ϕ 60 mm/, z červeného vosku, lemované úzkým vavřínovým věnečkem. Do vnitřního kruhu o ϕ 45 mm je volně vložen výše zmíněný Pešinův znak. Spodní část štítu zasahuje do pásky s legendou, která v majuskule zní: + THOM. JOAN.P.A.CZETCHOROD.EPISC.SAM. /spodní část štítu/ SMP.E. DEC.S.C.M.CON.S.COM.PALAT. Páska s textem je 4,5 mm široká a jednotlivá písmena měří asi 2,5 mm. Samotný štít je 17,0 mm dlouhý a 14,5 mm široký.

Počátkem roku 1668 obdržel Pešina od císaře Leopolda I. palatinát, takže jako císařský dvorní falckrabě /comes palatinus/ mohl sám udělovat znaky a přídomy. Tohoto svého práva Pešina užil častokrát, především pro drobné české lidi, které za jejich regionální zásluhy povýšil

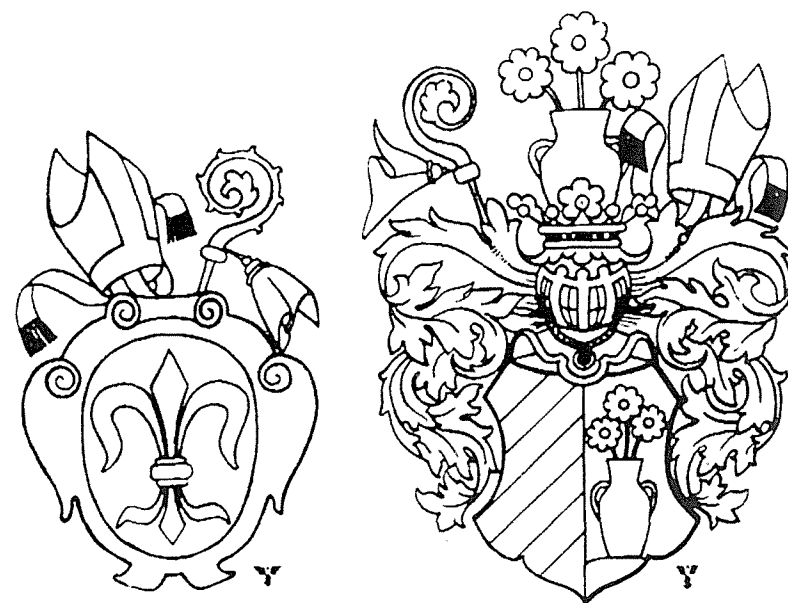
TOMÁŠ JAN PEŠINA Z ČECHORODU

DR DANIEL VÍT NASTOUPIL ZE ŠIFFBERKU

do erbovního nebo vladického stavu /např. Jana Arnolta z Dobroslavína, Matyáše Nezbedu z města Počátek, Ludvíka V. Hubatého, zv. Hubatius z Kotnova aj./. Všechny jeho zatím známé erbovní listy jsou psány v latině.

Jako císařský rada, kapitulní děkan a zemský prelát měl možnost zmírňovat bídu a národní útlak českých lidí a důsledně trval na tom, aby české obce v plzeňském kraji měly vždy české kněze, kteří by jím kázali v rodném jazyce a nikoliv jazykem německým, jemuž nerozuměli. Proto potíral v církvi snahu některých kněží, kteří přáli německé immigraci. Napsal celou řadu historických knih a spisů /10/, např. "Předchůdce Moravopisu"/r.1663/, "Phosphorus seticornis" /1673/, "Mars Moravicus etc." /1677/ aj. Ze všech jeho spisů, ať českých nebo latinských, je cítit vlastenectví a hrdost na to, že je příslušníkem českého národa. Jeho přítelem a rádcem byl jiný český vlastenec a historický badatel Bohuslav Balbín. Byl to rovněž Pešina, který se postaral o důstojné uložení kostí českých králů, především císaře Karla IV., které se do té doby považovaly v rozpadlých rakvích v královské hrobce v chrámu sv. Víta na Hradčanech.

Když zakoupil statek Obořiště u Dobříše, založil na něm s císařským

JAN MANNER

DR ŘEHOŘ JIŘÍ Z KRYGELŠTEJNA

povolením první klášter Pavlánů v Čechách, jemuž odkázal svůj obořišský majetek. Ve své závěti odkázal též jistý důchod dvěma oltářníkům u sv. Víta s tím, aby "se modlili za zachování českého národa", a ustanovil, aby to byli vždy "Čechové nebo Moravané rodem i jazykem nebo Poláci nebo Chorvati nebo uherští Slováci." Škoda jen, že Pešina zemřel na mor dne 3. srpna 1680 poměrně mlád, ve stáří 51 roků. Také jeho lze považovat za vynikajícího českého spisovatele a vlastence 17. století, který se rovněž zasloužil o českou literaturu a heraldiku.

7/ Dr. theol. Řehoř Jiří z Krygelštejna /či Kriegelstejna/, byl patrně členem rodiny Přehorských z Krygelštejna. O jeho životě víme velmi málo. Narodil se v Plzni r. 1643 a zemřel v Praze /ve věku pouhých 49 let/; byl pohřben do hrobky svatovítské kapituly, neboť byl jejím kanovníkem. Víme též, že byl ještě kanovníkem vyšehradským a staroboleslavským. V letech 1686 až 1691 byl jedním z nejvyšších berníků království českého, neboť zpečetil celou řadu berních kvitancí. Jeho znak je podélně rozdělený na dvě pole. V pravém poli jsou 3 šikmé pruhy a v levém váza s třemi květy. Podle V. Krále /19/ bylo pravé pole červené /nebo černé či zlaté?/ s třemi zlatými pruhy a levé modré se stříbrnou vázou a třemi červenými květy. Nad štítem byla korunovaná kol-

čí přilba s vázou a 3 květy, zřejmě stejných barev jako ve štítě; rovněž přikryvadla měla stejné barvy jako znak. Po pravé straně přilby je na pečeti vidět berla a po levé mitra. Text této oválné pečeti /o rozm. 23,5 x 21,5 mm/ je oddělen perlovcem od vnitřního oválu a úzkým vavřínovým věnečkem od vnějšího okraje pečeti. Legenda je uvedena v majuskulích a zní: .RZEHORZ GIRZI Z KRIGELSTEINA. Velikost jednotlivých písmen legendy kolísá mezi 1,6 až 1,8 mm, kdežto samotná páska s legendou je 2,0 mm široká.

Z tohoto textu jasně vyplývá, že tento církevní hodnostář byl rodem i jazykem Čech, neboť užíval na pečeti ještě v 90. letech 17. století český text; stejně tak i jeho podpis uvedený na kvitancích je český.

Kdy a od koho získali Přehorští z Krygelštejna znak a predikát, zatím nevíme. Podle znaku nelze předpokládat, že by byli příbuzní s Kriegelsteiny z Kriegelsteinu nebo s Kriegelsteiny ze Sternfeldu. Mimo V. Krále není tento rod uveden v žádné české nebo cizí heraldice. Král pouze uvádí tuto rodinu a její erb, ale více se o ní nezmiňuje. Naproti tomu A. Podlaha /20/ zná tohoto kněze, ale píše o něm jen velmi stručně a o jeho znaku se nezmiňuje.

8/ Matěj Vojtěch Macht z Lewenmachtu, vyšehradský děkan, prelát a scholastikus kostela u sv. Víta na Pražském hradě, žil v 2. polovině 17. století a v 1. čtvrtině století 18., neboť zemřel 10. května 1719 a je pochován na Vyšehradě. V letech 1702 až 1704, popřípadě i později, byl jedním z nejvyšších berníků království českého. Pravděpodobně byl synem dr. práv Matěje Maxmiliána Machta z Löwenmachtu, kancléře Starého Města pražského, který byl povýšen dne 1. července 1669 císařem Leopoldem I. jako českým králem do rytířského stavu. /21/ Jejich znak byl červený s dvěma zlatými prsteny s brilianty ležícími vpravo nahoře a vlevo dole od zlatého, šikmo položeného dřevce se železnou špicí, který byl obtočen bílou /nebo zelenou?/ vavřínovou větvíčkou, jejíž lístky se nalézaly po obou stranách této větvíčky. Nad štítem spočívala otevřená turnajová přilba s královskou korunou a zlatým řetězem kolem krku; z koruny vybíhaly dvě červená rozevřená orlí křídla s modrými konci peří a mezi nimi zlatý korunovaný lev /s otevřenou tlamou a červeným vyplazeným jazykem/, držící v jedné tlapě šikmo položený zlatý sloup a druhou se dotýká orlích křídel. Přikryvadla zlatočervená.

Tento znak je uveden též na pečeti dr. Matěje Maxmiliána Machta z Löwenmachtu, který ji několikrát použil k zpečetění berních kvitancí z let 1678-1679. Zřejmě byl v těchto letech jedním ze čtyř nejvyšších berníků království českého. Pečeť je slabě oválná o rozměrech 22 x 21 mm a nese legendu: MATHIAS MAXIMILIAN MACHT VON LÖWENMACHT. Přestože legenda pečeti je německá, podpisy na berních kvitancích jsou české. /M. Max. Macht z Löwenmachtu/.

Rovněž pečeť jeho syna preláta Matěje Vojtěcha Machta zcela souhlasí s výše uvedenými znameními v otcově pečeti i v uděleném machtovském znaku, ale s tím rozdílem, že má po pravé straně rytířské přilby prelátskou infuli a po levé berlu. Přestože pečeť je dosti velká, oválná

o rozměrech 25 x 23 mm/, nenese žádnou legendu ani iniciály, které obvykle značí začáteční písmena jejího majitele. Rodový znak je v pečeti 8,0 mm dlouhý a 7,5 mm široký /měřeno při horním okraji/.

Rodový znak Machtů z Löwenmachtu nebyl zatím popsán v žádné české psané heraldické publikaci. Pouze V. Král z Dobré Vody /22/ na tab. 14.

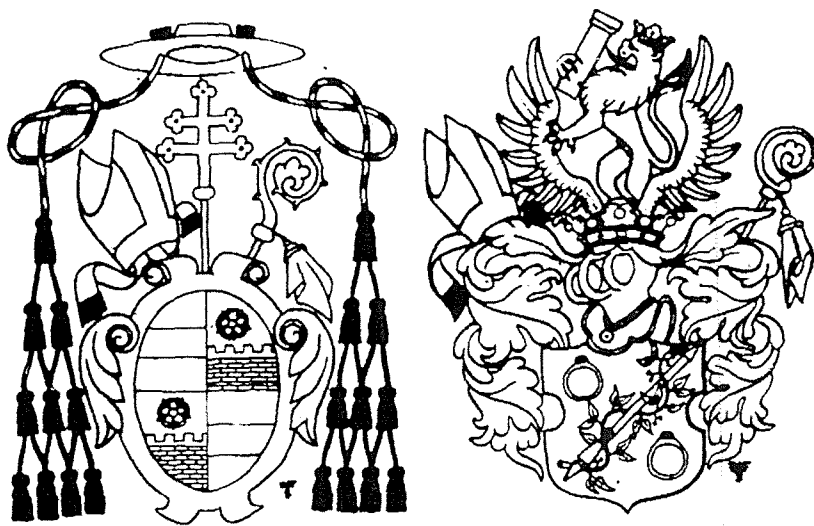
9/ Dr. theol. Daniel Josef Ignác Mayer z Mayernu, /24/ pozdější arcibiskup pražský, se narodil ve Vartenberku v Čechách r. 1656. Nejdříve začal studovat v Jičíně a později přešel na studie do Prahy, takže po jejich ukončení byl vysvěcen na kněze. Na základě svých mimořádných schopností, které projevil již na studiích, získal postupně řadu církevních hodností /byl prelátem a protonotářem kapituly sv. Víta na Pražském hradě a asesorem arcibiskupské konsistoře. 19. května 1700 byl zvolen jedním ze čtyř nejvyšších berníků království českého. V této volené funkci setrval několik roků, jak se můžeme přesvědčit sledováním berních kvitancí. V r. 1711 byl jmenován papežem Klementem XI. titulárním biskupem tiberidským a v r. 1731 získal hodnost pražského arcibiskupa.

Kdy získal znak, který používá a kterým pečeti, není zatím známo. Je to napříč půlený štít se šestilistou /červenou?/ růží v modrém poli a kvádrovanou /patrně stříbrnou?/ zdí v poli dolním. Nad tímto erbem je uveden protonotářský nebo prelátský klobouk se šesti třapci /fiocchi/ a pod ním je mitra a berla. Mitra je na pravé straně štítu, kdežto berla na levé. Tímto znakem a církevními hodnostními insigniemi pečetoval Mayer v letech 1700-1701. Text v majuskulích zní: .DANIEL. IOSEF. IGN. VON. MEYERN. Písmena legendy jsou 1,7 - 1,8 mm vysoká, vložena do pásy cca 2,0 mm široké. Zmíněná pečeť je slabě oválná /o $\varnothing$ 24,5 x 23,0 mm/, zdobená při vnějším okraji 1,3 až 1,5 mm silným vavřínovým věnečkem. Vnitřní ovál pečeti /s volně do něho vloženým štítem a emblémy/ má $\varnothing$ 18,0 x 16,0 mm. Samotný štítek je 9,2 mm vysoký a 8,0 mm široký.

Naproti tomu v letech následujících /1702 ad./ pečetoval Mayer jinou pečeti, která má pod prelátským kloboukem /s 6 fiocchi/ dva oválné znaky vedle sebe položené, nad nimi uprostřed spočívá mitra s vlajicemi stuhami a v levo od ní je berla. V pravém štítě /o $\varnothing$ 9,6 x 7,0 mm/ je znak probošství svatovítské kapituly, kdežto v levém /majícím stejné rozměry jako pravý/ je opět známý Mayerův osobní znak. Tato pečeť je rovněž oválná /o $\varnothing$ 25 x 21 mm/ a nenesé žádnou legendu nebo iniciály písmen. Její vnější okraj je zdobený úzkým, asi 0,7 - 0,8 mm širokým perlovcem nebo vavřínovým věnečkem.

Ve Svatovítském chrámu na Pražském hradě je v kapli sv. Anny tepaná umělecká mříž se čtvrceným znakem arcibiskupa Daniela J. I. Mayera. V 1. a 4. poli čtvrceného znaku je erb pražského arcibiskupství /příčné břevno/ a v 2. a 3. je vlastní znak Mayerův, tj. šestilistá růže a pod ní kvádrovaná hradba s cimbuřím. Tato mříž podle zjištění pochází z r. 1733.

Soudě podle textu legendy první pečeti i jiných okolností, lze usu-

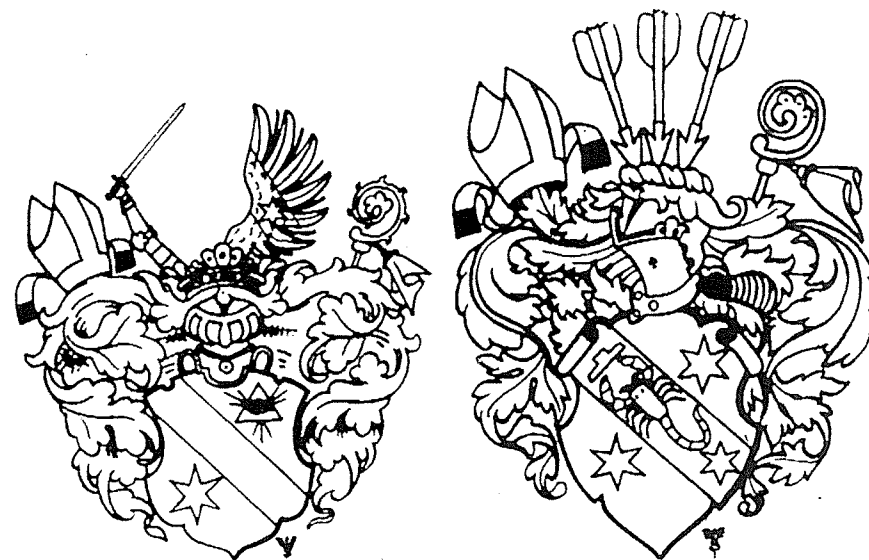

DR DANIEL JOSEF IGNÁC MAYER Z MAYERNU

MATĚJ VOJTĚCH MACHT Z LEWENMACHTU

zovat, že Mayer byl německé národnosti. Napsal jedinou publikaci, kterou věnoval arcibiskupu Khünburgovi, a uveřejnil ji v Praze r. 1714. Zemřel 10. dubna 1733 na Pražském hradě, po dvouletém panování na arcibiskupském stolci, ve stáří 77 roků a byl pohřben právě ve zmíněné kapli sv. Anny u sv. Víta na Hradčanech.

10/ Dr. theol. Kristián August Pfalc z Ostryc /podle Sedláčka /25/ "z Ostric"/ se narodil 16. prosince 1629 v Ostritz v Lužici. Na studie byl poslán k jezuitům do Jičína v Čechách a odtud odešel nejprve do Prahy a potom do Vídně, Olomouce aj. Po skončení bohosloveckých studií byl 6. dubna 1653 vysvěcen na kněze. Určitý čas žil ve svém rodném kraji /v Seitendorfu v Lužici/ jako kaplan či farář. Roku 1657 byl jmenován děkanem ve Frýdlantu v Čechách, kde setrval několik let. Když se r. 1660 vrátil zpět do Prahy, získal hodnost doktora theologie. Pak začal postupovat v církevních hodnostech; tak např. kanovníkem svato-vítské kapituly na Pražském hradě se stal v r. 1666, o rok později byl již přísedícím arcibiskupské konsistoře a r. 1670 byl zvolen kanovníkem kostela sv. Petra v Budišíně v Lužici. Generálním vikářem pražské arcidiecéze byl jmenován v r. 1674 a o tři roky později /1677/ arcidia-konem u sv. Víta a konečně v letech 1691, 1692 a 1694 byl zvolen za duchovní stav jedním ze čtyř nejvyšších berníků království českého.

DR KRISTIÁN AUGUST PFALC Z OSTRYC

BOHUMÍR ANTONÍN HERBST

Na tiskopisech berních kvitancí jsou uvedeny tyto jeho oficiální tituly: Hlavního kostela Sv. Víta na Hradě Pražském Archidiaconus a Prelat, též Sv. Petra w Budessyně Scholaisticus a Swatého Písma Doktor".

V těchto vysokých církevních i světských hodnostech byl činný dlouhou řadu let, ale krátce před svojí smrtí /zemřel r. 1702 ve věku 74 let/ požádal z důvodů choroby a stáří o zproštění všech úředních funkcí, které již nemohl vykonávat.

Tento prelát pečtil znakem, který zmiňuje též Sedláček /26/ a který je vyobrazen na jeho portrétu z r. 1691 /27/ /kázání/ a 1782 /v Pelclových a Voigtových "Abbildungen etc."/ /28/. Podle těchto dvou vyobrazení a Sedláčkova popisu byl tento znak rozdělený pruhem /pošíkem/ na tři části. Střední část erbu tvoří vlastně modrý pruh a v pravo od něho je ve stříbrném poli trojhran s okem uprostřed /snad symbol Božího oka ?/ a ve spodním černém poli zlatá šestipaprskovitá hvězda. Přikryvadla modrostříbrná a černo-zlatá. Nad štítem spočívá kolčí zavřená přilba s korunou a z ní vyniká vpravo obrněná ruka s mečem a vlevo orlí křídlo, šikmo pruhem rozdělené na tři části-modré, černé a zlaté. Ve středním modrém pruhu byla zlatá hvězda jako ve štítě.

Naproti tomu na pečetích probíhá střední /modrý/ pruh pokosem, trojhran s okem leží vlevo nahoře /nad pruhem/ a hvězda vpravo dole.

Místo kolčí přilby je uvedena přilba turnajová, otevřená; v ostatním vše souhlasí s vyobrazením i Sedláčkovým popisem. Na pečetích přitištěných na berních kvitancích je ještě vedle přilby s klenotem uvedena prelátská infule /vpravo/ a berla /vlevo/. Text legendy zněl: CHRISTIANUS.AUG. PFALTZ.DE.OSTERIZ. Výška jednotlivých písmen legendy kolísá mezi 2,0 - 2,2 mm. Samostatná pečeť je slabě oválná o rozměrech 27 x 24 mm, zdobená při vnějším okraji vavřínovým věnečkem. Vnitřní ovál, do něhož je volně vložen Pfalcův znak, měří 20 x 17 mm.

Dr. Kristián A. Pfalc byl v přátelských stycích s Tomášem Pešinou s Čechorodu. Svoje náboženské publikace /celkem 12/ psal německy, takže je nejpravděpodobnější, že byl německé národnosti nebo poněmčilý Lužičan. Mimo tyto práce napsal ještě latinsky regule metropolitní kapituly svatovítské, které mají 31 odstavců. /29/ Zemřel ve stáří 74 roků dne 5. prosince 1702 a byl pochován v hrobce kapituly svatovítské.

11/ Bohumír Antonín Herbst. Tento duchovní byl bakalářem theologie, kanovníkem, děkanem a prelátem chrámu sv. Víta na Pražském hradě a v letech 1706 až 1715 nejvyšším berníkem království českého, kde zřejmě zastupoval duchovní stav. O jeho životě a původu není známo nic bližšího. Víme jen, že zemřel 3. listopadu 1716 v Praze a byl pohřben v hrobce svatovítské kapituly na Pražském hradě.

Několikrát zpečetil berní kvitance z let 1706-1715, na kterých se podpisoval jako G. A. Herbst /zřejmě Godefridus Antonius Herbst/. Znak uvedený na pečetích je velmi zajímavý, neboť je pokosem uprostřed rozdělený pruhem na tři části. V samotném pruhu je štír s třemi páry noh, se zašpičatělým ocasem s jedovým trnem vzhůru stočeným a před ním předmět vypadající jako kříž, dole utatý, bez dolního ramene //. Pod štírem /v pruhu/ je malá šestipaprscitá hvězda. Další dvě hvězdy jsou uvedeny takto: jedna je v levém horním poli a druhá v pravém dolním. Nad štítem je kolčí přilba s točenicí, ze které vybíhají tři šípy paprscitě se rozbíhající hroty směřujícími soustředně k točenici; jejich konce násad jsou rozštěpené do tří malých výběžků. Po pravé straně přilby je umístěna prelátská mitra a po levé berla. Přikryvadla splývají po obou stranách štítu.

Jaké barvy měl Herbstův znak není zatím známo; rovněž nevíme, kdy a kým byl tento znak udělen. Jelikož je to erb velmi zajímavý /30/, je vhodné jej zde uvést podobně jako jeho nositele Bohumíra Ant. Herbstu. Pečeti přitištěné na berní kvitance jsou slabě oválné o rozměrech 23,5 x 22,5 mm, zdobené při vnějším okraji 1,3 - 1,5 mm silným vavřínovým věnečkem. Výše zmíněný štít s prelátskými emblémy je volně vložen do vnitřní části pečeti, u které chybí jakýkoliv text nebo iniciály jejího majitele. Samotný štít je 10 mm dlouhý a 9 mm široký /měřeno při horním okraji/ /31/.

Alois Příbýl

- /1/ Rybička, A., O erbích, pečetech a znacích stavu kněžského v Čechách, pojednání v Král. české společnosti nauk, č. V, sv. 12, 1-31 + tab., Praha 1862.
- /2/ Štorm, B., Znaky stavu kněžského v zemích českých etc., Sbírká "Klenot", nakl. Družiny literární a umělecké v Olomouci, Olomouc 1929.
- /2a/ Podlaha, A., X. Series Praepositorum, decanorum, archidiaconorum etc., Praha 1912.
- /3/ Beneš, F., Pečetě českého duchovenstva, I. Do válek hustiských, sešit 1-3. Praha 1937.
- /4/ Ströhl-Mödling, H. G., Die Wappen der Ordensstifte und Abteien in Böhmen, Mähren und Bosnien, Zeitschr. "Kunst und Kunsthandwerk", Jhg. 16, Wien 1919.
- /5/ Rybička, A., 1. c. 1, přílohy A. 2, II. M 1-2, Q, IV. Z, VI. Hh; Podlaha, A., 1. c. 2a, tab. I-XIX.
- /5a/ Sedláček, A., Českomoravská heraldika, II., část zvláštní, str. 520, 541a.
- /6/ Lifka, B., Jiří Barthold Pontan z Braitenberka jako znakový tvůrce, Erbovní knížka na rok 1938, Praha 1938; týž: Erbovníci palatina Jiřího Bartholda Pontana z Braitenberka 1593-1612, Čas. Rodopisné spol. čs. v Praze, r. IX-X, str. 77-83. Praha 1939.
- /7/ Příbýl, A., O několika málo známých nebo nově zjištěných palatinátních erbovních listech ze 17. a 18. století, v tisku /Vlastivědný sborník Podbrdská, č. 5, Příbram/.
- /8/ Zelený, V. V., Jan Tomáš Pešina z Čechorodu, Čas. Českého musea, r. 1878, str. 161, r. 1880, str. 159, r. 1884, str. 3 ad, r. 1885, str. 90 ad., r. 1886, str. 102 ad. Praha.
- /9a/ Pelzel, F. M. & Voigt, M. A., Abbildungen der böhmischen und mährischen Gelehrten, II. díl, obrázek vložený mezi str. 22-23, Prag 1775; srovn. též Poche, E., Kniha o Praze 1964, obr. poháru na str. 205.
- /9b/ Lifka, B., 1. c. 6, str. 22-23.
- /10/ Schimon, A., Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien, Böhm. Leipa, str. 62, píše, že dr. Šimonovi Brosiusovi Horštejnskému z Horštejna bylo uděleno šlechtictví v r. 1610.

- /11/ Sedláček, A., 1.c.5, str.647.
- /12/ Podle V.Krále, Heraldika, str.301, byla lilie zlatá.
- /13/ Bybička, A., 1.c.1, str.19-20; Štorm, B., 1.c.2, str.18.
- /14/ Sedláček, A., 1.c.5a, str.541. Již příbuzný Daniela Nastoupila, Jan Jiří Nastoupil, radní a měšťtín Starého města pražského, uvádí v r.1656 přídomek ze Šiffberku. Je pohřben v kostele sv. Haštala v Praze 1.
- /15/ Hammerschmid, J.F., Prodrum gloriae pragenae, str.521.
- /15a/ Schimon, A., 1.c.10, str.159 a Král, V., Der Adel Böhmens, Mährens und Schlesiens, str.247 uvádějí, že Matouš Sobek z Bílenberka dostal šlechtický titul v r.1618. To je nějaký omyl, neboť v tomto roce se Sobek narodil, takže nemohl tehdy získat šlechtický titul a predikát.
- /16/ Zdá se, že znamení ruky s kotvou spočívá na bílém /?/ kříži, který rozděluje tento střední štítek.
- /16a/ Císařem nebyl tento znak udělen, neboť z české nebo říšské kanceláře nebylo pro něho žádné povýšení vydáno ani zmíněno. Pešínuv znak uvádí též Bačkovský, R., Bývalá česká šlechta předbělohorská i pobělohorská etc., str.255; V.Král z Dobré Vody, 1.c., 15a, str.189, Prag 1904, píše, že Pešina z Čechorodu obdržel šlechtický stav v r.1670. To ale není možné, neboť již v r.1668 byl císařským palatinem, neboť měl právo udělovat erby a vladycký stav, takže sám již musil bý šlechticem.
- /16b/ Král, V., 1.c.12, str.368; dále Schimon, A. 1.c.9a, str.121, kde se uvádí, že Pešina dostal nobilitaci v r.1670.
- /17/ Palivec, V., Erbovní lékaři v Čechách, str.44, Praha 1941.
- /18/ Erbovní diplom vydaný 23.4.1676 Pešinou Matyášovi J.F. Nezbedovi z Lipparova je uložen v Archivu Národního muzea v Praze-Dejvicích.
- /19/ Král, V., 1.c.12, str.265.
- /20/ Podlaha, A., X. Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanae ecclesiae pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora, edit. Praegae 1912, str.220.
- /21/ Doerr, A. von, Der Adel der böhmischen Kronländer etc., Prag 1900, str.154, /Saalbuch Nr.79, pag.725/.
- /22/ Král, V., Der Adel Böhmens, Mährens und Schlesiens, str.152, Prag 1904, str.
- /23/ Meraviglia Crivelli, R.J., Der Böhmische Adel, Siebmachers Wapenbuch, IV. B, IX., str.16, tab.14, Nürnberg 1886.
- /24/ Sedláček, A., 1.c.5, str.520. Bačkovský, R., Bývala česká šlechta etc., píše "Daniel J.I. svob. pán z Mayeru". Shodného jména a přídomku užíval též Jan Mayer von Mayern, který byl 16.3.1770 povýšen do šlechtického stavu /srovn. A. von Doerr, Der Adel der böhmischen Kronländer, str.254, Prag 1900/. Tento Jan Mayer nebyl patrně příbuzný s rodinou Mayerů, ze které pocházel arcibiskup Daniel J.I. Mayer z Mayeru.
- /25/ Sedláček, A., 1.c.5, str.567; Pfalcův znak, ale nesprávný, uvádí též V. Král, 1.c.1b, str.310.
- /26/ Dtto-Sedláček, A., str.567; viz též Sborník Jednoty Starých českých rodů, IV, č.2, str.24, obr.2, tab.4 na str. 25.
- /27/ Podlaha, A., 1.c.20, str.190.
- /28/ Pelzel, F.M. & Voigt, M.A., Abbildungen der böhmischen und mährischen Gelehrten, díl IV., obr. u str.78, Prag 1782.
- /29/ Podlaha, A., 1.c.20, str.193-212. Rodina Pfalců z Ostryc se u nás vyskytuje v 2. polovině 17. století.
- /30/ Znaky se štírem jsou v české heraldice velmi vzácné. Je znám např. erb se štírem, který nosil rod Mýtysů z Hřesihlav /od r.1609/ a známý moravský lékař dr. Tomáš Jordán z Klausenburku, který napsal /r.1580/ knihu "O vodách hojitelných neb teplicích moravských". Znak se třemi štíry v pruhu probíhajícím pokosem mu udělil Ferdinand I. M. Kolář, "Českomoravská heraldika", I., 1902, uvádí, že štíra měli v erbu vladykové Kočkové ze Skal na Prachensku.
- /31/ Herbstova pečeť s erbem byla zmíněna na str.24, ve IV. roč., č.2, v Sborníku Jednoty Starých rodů českých v Praze, Praha 1933.

mistři černého umění

Dle tradičního datování uplynulo právě 500 let od vytištění první české knihy. I když se ukazuje, že datace není zcela přesná, a novější bádání odsouvá první český tisk do doby málo pozdější, věnujme při této příležitosti pozornost některým postavám "černého umění", které nejsou nezajímavé ani po stránce heraldické.

S erbovníky se setkáváme mezi tiskaři již od počátku 16. století. Prvním z nich je Mikuláš Konáč z Hodiškova /u Nového Města na Moravě/. Poprvé se připomíná r. 1506 jako "písař hor viničných okolo Prahy". Konáč zde tiskl i po odchodu Wolfův až do r. 1520. V tomto roce se stává dvorským místosudím Království Českého. Tiskárnu přenáší do domu "U bílého lva" na Ovocném trhu, kde vycházejí tisky s jeho jménem až do r. 1528. Z mnoha připomeneme jen Eneáše Sylvia Kroniku Českou, Snář, Smlouvu svatováclavskou. M. J. Husa. Výklady výry, Sněmovní artikule a první české noviny. Sám překládá z Boccaccia, Petrarky, Savonaroly, již zmíněného Eneáše Sylvia a jiných. Z jeho vlastních děl jsou významnější: Pravidlo lidského života, Kniha o hořekování a naříkání spravedlnosti a drama Judith.

Na přímluvu Jana Hodějovského z Hodějova obdařen Konáč v r. 1516 erbem a přídomek z Hodiškova. Později získal sand i rytířství, neboť je v "Knize o hořekování..." vydané rok po jeho smrti /+ 1546 3.4./ nazýván "urozeným". Znak je doložen jako součást signetu, i když Král /1/ a zejména Kadich /2/ se odvolávají na náhrobky.

Ze spodního kraje štítu vynikají z oblaků dvě ruce držící dva zkřížené tiskařské balíky dolů obrácené. Nad helmem kolčím s přikryvadly /bez točenice/ tři pštrosí pera propletená.

Znaku užil již r. 1515 v explicitu spisu "O klanění se velebné Svátosti". Tento lze snad považovat za jakýsi Konáčův návrh, který byl udělením pozměněn. Ruce ve štítě jsou jakoby sepnuty a drží balíky vzhůru vztyčené. Nad helmem s korunou co klenot dvě složená křídla, na nich leží tytéž sepnuté ruce s balíky /3/. Barvy Konáčova znaku nejsou známy.

Dalším významný tiskařem 16. století je Pavel Severýn z Kapí Hory, který tiskne v letech 1520 - 1553. Jeho tisky značné úrovně polygrafické mají i bohatou členitost žánrovou. Dvě vydání Bible s mnoha dřevořezy, Chelčického Postyla, Kuchařství, Pranostyka o kometě, Instrukce Johanna Schwarzenberga, Bratrský kancionál, Kuthenova Kronika česká a další.

O jeho životě není celkem mnoho známo. V letech 1534 - 1537 býval purkmistrem. Byl ženat s Johannou dcerou Václava Sovy z Liboslavě, který mu odkázal r. 1541 tři domy a tři vinice. Tento majetek Severýn dále rozmnožoval a ke konci života koupil tvrz Jirny a píše se Pavel Severýn z Kapí Hory a na Jirných. Umírá v roce 1553/54.

MIKULÁŠ KONÁČ Z HODIŠKOVA PAVEL SEVERÝN Z KAPÍ HORY

Kdy získal erb a přídomek není přesně známo. Sám se r. 1534 jmenuje ve stavu rytířském. Rytířský erb užívá až 1537 na druhém vydání Bible ještě se znakem manželky nebo tchána. Před tímto rokem užívá pouze štítu drženceho dvěma anděly, který zdá se být pouhým tiskařským signetem.

Dle pozdější tradice obdařen erbem od krále Ludvíka snad jako erbovní strýc Jakuba z Kapí Hory, malíře připomínaného v Kutné Hoře k r. 1525./4/

Štít červený a v něm hrot stříbrný v jehož středu růže červená. Hrot provázen dvěma růžemi stříbrnými na červeném poli. Nad štítem kolčí helm se zlatou korunou královskou. Přikryvadla červená a stříbrná. Nad korunou dvě červená křídla orlí, mezi nimi růže téže barvy.

Popis erbu máme doložen až z r. 1583, kdy bratři Jiří a Václav Kbelové jsou přijímáni Václavem Severýnem z Kapí Hory za strýce erbovní. Zde je za klenot uveden "klín jako veštitě a nad ním dvě křídla orličí" /SUAr: Saalbuch 12 a fol. 43 b/.

Král /str. 311/ uvádí odlišné růže i na křídlech. Pavel Severýn však užívá pouze růži mezi křídly.

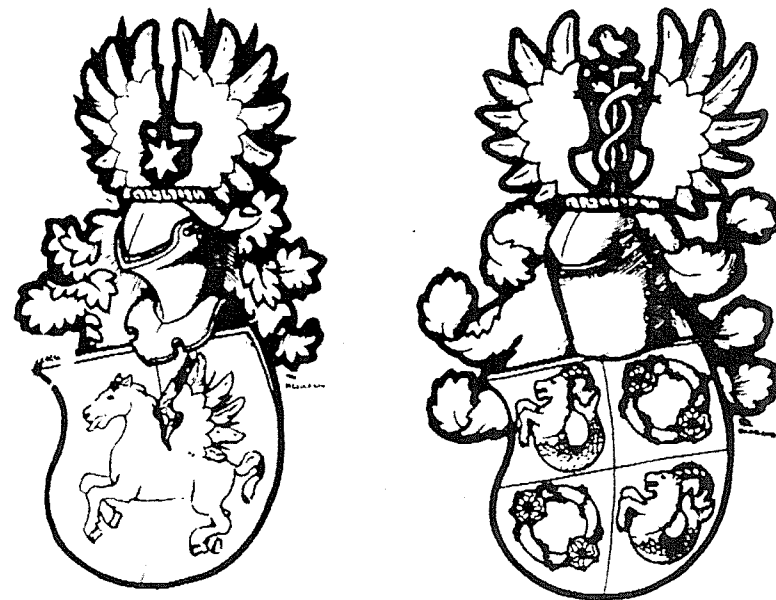
Bartoloměj Netolický z Netolic po cestách v cizině si zřídil tiskárnu na Malé Straně. Získal si přízeň dvora oslavnou publikací ke korunovaci Ferdinanda I. /24.2.1527/. Již r. 1537 obdržel erb a přídomek z Netolic. Tiskne většinou jen drobné věci, česky i německy. Jako první v Čechách používá "frakturu", což svědčí o jeho stycích s tiskaři německými. Když byly po nezdařeném odboji 1547 zakázány všechny tiskárny, byl Bartoloměj Netolický jediný, kdo tisknout směl. Obdržel privilegium na tisk mandátů a Bible na 10 let. Jeho situace nebyla však nejlepší. Zachoval se stížný list, v němž si Bartoloměj nařiká na svoji situaci. Přes zákaz jsou dováženy knihy z ciziny, tiskaři tisknou se zpětným vrocením, přetahují jeho tovaryše, královská kancelář neplatí. /5/

Erb mu byl udělen 4. dubna 1537. /SUAr: Saalbuch 283 fol. 115 b/: Štít zlatý v němž jest potvora mořská černá jež slove Syrenus jsa opásán /!! feblíkem bílým /stříbrným/ přes pravé rameno až pod pažďi le-

BARTOLOMĚJ NETOLICKÝ Z NETOLIC

JIŘÍ MELANTRICH ROŽDALOVSKÝ Z AVENTINU

DANIEL ADAM Z VELESLAVÍNA

JONAT BOHUTSKÝ Z HRANIC

vé, držíc v pravé ruce kámen turkus a majíc na hlavě točnick s rozletitými farchy. Nad štítem helm na kterémžto točenice žluté a černé barvy a přikryvadla po obou stranách černá a žlutá /zlatá/ potažená dolu visí. Nad tím vším mořská potvora Syrenus se vším způsobem jako ve štítě se vidí.

Erb nacházíme jako signet spolu s tiskařskou značkou Melantrichovou v Bibli tištěné r. 1549. I když v majestátu je potvora mužského rodu, zde vidíme mořskou pannu se dvěma ocasy, kterou Král nazývá melusinou a Sedláček ochechulí.

V posledních letech u Bartoloměje Netolického pracuje jako společník a tiskárnu r. 1552 koupil Jiří Melantrich Rožďalovský z Aventinu. Narodil se r. 1511, studoval na pražské universitě a r. 1535 se stal bakalářem. Cestuje po Německu, Holandsku a Švýcarsku. V Basileji ve známé Frobeniově tiskárně se seznamuje s typografií. Domů se vrací asi po sedmi letech. Krátce působí ještě na Moravě a vrací se do Prahy.

Koupenou tiskárnu pozvedl k nebývalému rozkvětu. Je nejen zdat-

ným tiskařem, ale i obchodníkem. Plně využil privilegií, která koupil i s tiskárnou, a získává privilegia nová. Z mnoha tisků připomeneme jen čtvero vydání pověstné Bible, Mathioliho Herbář, který prodává i v Polsku, Regiment zdraví, Veleslavínův Kalendář historický a jazykové slovníky.

Erb mu byl udělen r. 1557, 14. srpna /SUAr: Saalbuch 286 fol.102/: Štít pošikem rozdělený, spodní polovice černé barvy v níž od spodu půl muže bradatého ve zbroji mající na hlavě věnec zelený a ruku levou podepřenou a pravou vzhůru vyzdvíženou držíc v ní svíci rytířskou hořící. Druhá pak polovice svrchní téhož štítu zlaté barvy v níž květ lilium stříbrné barvy. Nad štítem kolčí helm na němž točenice a přikryvadla po pravé straně černé a zlaté barvy, po levé též černé a stříbrné barvy. Nad tím nadevším dva rohy buvolové a v prostřed rozdělené, po pravé straně spodní polovice zlaté a svrchní černé barvy. Po levé pak straně spodní polovice černé a svrchní stříbrné barvy, mezi kterýmižto rohy půl muže ve zbroji se svíci rytířskou tak jako ve štítě se vidí.

Ještě za života Melantrichova byl nalezen pokračovatel v začatém řádu. Sňatkem s dcerou Jiřího Melantricha - Annou, dostal se do prostřed tiskárny dosavadní profesor university pražské Daniel Adam z Veleslavína /1546 - 1599/. Stává se poradcem, a do značné míry i zástupcem, stárnoucího již Melantricha. Po jeho smrti převzal tiskárnu a spravoval ji až do plnoletosti mladého Melantrichova syna. Když však ten nedlouho potom zemřel, stal se sám jejím majitelem. Knihy nejen vydával, ale i sám překládal a upravoval. Z bohaté produkce, která obsahovala díla historická, náboženská, právnícká a linguistická, připomeneme jen Kroniky dvě o založení země České, Historický kalendář, Putování svatých, Nomenclator quadrilinguis a Kroniku světa. O úrovni tiskárny svědčí i to, že ve vlastnictví Adamově bylo 47 různých abeced. Daniel Adam umírá 18. října 1599 v necelých 53 letech.

Erb a přídomek z Veleslavína byl mu udělen patrně r. 1578.

Erbovní list se však nezachoval.

Štít polcený, červený a modrý. Přes celý štít stříbrný pegas ve skoku k pravé straně obrácený. Nad kolčím helmem točenice s přikryvadly, nad tím dvě křídla barev štítu, mezi nimi zlatá hvězda.

Udání barev přejímáme z literatury, /6/ protože vlastní znak Veleslavínův je doložen jen jako signet v jeho nákladnějších tiscích. Vdova po Danieli Adamovi z Veleslavína vdala se r. 1605 za Jonatu Bohutského z Hranic, který působil v tiskárně Daniela Adama již od r. 1595. Když však krátce na to zemřela, stal se Jonata správcem Veleslavínských tiskárny. Z tisků této doby stojí za zmínku cestopis Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdužic. Kromě toho tiskl jen věci drobnější a reedice tisků Veleslavínových.

Roku 1609 oženil se s Alžbětou z Breitenberka, vdovou po významném tiskaři Jiřím Nigrinovi. Teprve zde rozvinul plně svou činnost. Z jeho tisků, kterých bylo do r. 1620 59, připomeneme jen Majestát Rudolfov, Akta mezi Rudolfem a Matyášem, M. Cýra kázání nad tělem Petra

Voka z Rožmberka, Lomnického z Budče, Kapitovu Postylu, Apologii stavů a Campana Vodnanského. Jako nekatolík se silně angažoval za Fridricha Falckého. Stává se dokonce jeho privilegovaným tiskařem, a pracuje i politicky jako staroměstský měšťan. Po r. 1620 zanechal tiskařské činnosti a žil v Praze až do r. 1628, kdy opustil Čechy. Usadil se ve Freibergu, kde zemřel 26. března 1640.

Erb a přídomek byl přiznán Jonatovi r. 1614 21. června. Jde o přiznání erbu, ke kterému byl přijat Jan Bohutský, otec Jonatův, který však zemřel před královským potvrzením. /SUAr: Saalbuch 22 fol. 161 b/:

Štít na čtvero rozdělený. Spodní pravá a svrchní levá čtvrtě modré barvy v kteréžto jedné každé věnec červenou a bílou růží na zlatém loubku /?/ províjený. V levé pak spodní a pravé svrchní čtvrti červené v každé tolikéž kozorožec šerý se zadkem nebolížeťto vocasem točeným při podobnosti mořské ryby se dvěma rohy k pravé straně předníma nohama jako ke skoku obrácený a před ním hvězda zlatá o šesti špicích se spatřuje. Nad štítem kolčí helm a okolo něho přikryvadla po pravé straně stříbrné a červené po levé pak zlaté a modré dolů visí. Nad helmem zlatá koruna královská z níž dvě křídla vorličí napříč rozdělená. Pravého spodní díl modré barvy a svrchní zlaté, levého spodní stříbrné a svrchní červené barvy. V prostřed těch křídel hůlka zlatá vzhůru vyzdvížená na již pak vrcholu holubice bílá k pravé straně obrácená. Okolo hůlky dva hadi, jeden proti druhému otočení se tolikéž vidí. /7/

Soudobé vyobrazení erbu v signetu Jonatově známe pouze jedno, a to na konci druhého dílu Kapitovy Postyly /Knihopis č. 3771/; reprodukuje je M. Jedličková jako přílohu ke svému pojednání o Bohutském z Hranic. /8/

V tomto neúplném přehledu, uvedli jsme jen některé z celé řady erbovních tiskařů, i když možná právě ti, kteří uvedeni nebyli, jsou neméně zajímaví jak svými životními osudy tak zejména po stránce heraldické.

Pavel R. Pokorný

VLAĐYKOVÉ ERBU POŘÍČÍ DIVIŠOVÉ ČISTEČTÍ ZE ŠERLINKU

Učený člen řádu piaristického Mikuláš Adaukt Voigt /1733-1787/ kdysi napsal: "Šlechta jest ozdobou každého ušlechtilého národa; vědy však jsou ozdobou šlechty". Na málokterý rod se tato věta hodí tak dobře jako právě na Diviše Čistecské ze Šerlinku. Nikdy neoplývali jménem,

tituly a slávou, ale vynikali svou učeností. Nebyli tedy jen šlechtici rodem, ale i šlechtici ducha, čemuž jsou jejich potomci poplatni dodnes.

Není známo, kdy a kde tento rod vzal svůj počátek. Císařský diplom ze dne 28. června 1649, udělující Adamovi Divišovi Čisteckému predikát ze Šerlinku /von Schörling/ a polepšující starý rodinný erb, uvádí, že výše zmíněný Adam Diviš Čistecký pochází "z rodu dobrého a poctivého po rodičích a předcích svých". Můžeme proto s důvěrou usouditi, že pocházel ze staršího šlechtického rodu. Někteří badatelé /např. Vojtěch rytíř Král z Dobré Vody/ odvozují jejich původ od starých vladyk z Čisté, což jiní /např. August Sedláček/ berou v pochybnost. Pro tuto domněnku hovoří rodové příjmení "Čistecký", které ukazuje na původ z městečka Čistá v plzeňském kraji nedaleko hradu Krakovce. Již r. 1229 se jmenuje na darovací listině krále Přemysla Otakara I. jako svědek Zdislav z Čisté /Sdezlaus de Sista/. V letech 1357-1369 se na Čisté připomíná Chotibor z Čisté. Erb vladyk z Čisté, jak uvádí Král z Dobré Vody, by následnost Divišů Čisteckých jen potvrzoval - totiž štít červený, přes nějž je veden stříbrný pás /řeka/; v klenotu pak se spatřuje trup červeně oděné panny bez rukou. Tento erb se nápadně podobá staršímu znaku Divišů Čisteckých, o němž bude pojednáno později. Oproti tomu A. Sedláček popisuje štít Chotibora z Čisté /1357/ jako "Zhora polovičný", zatímco r. 1405 již mluví o štítu, "po jehož vrchu jde pruh a nad helmou rohy".

Byly snahy vysvětlit původ rodu i jinak. Jedna teorie si všímá početných rytířských rodin žijících v okolí městečka Čistá, které měly v erbu pokosem břevno /často též střídavě zubaté/ jako rytíř Rendl z Ušavy, Suda a Věnecký z Lukavce, Předenic z Předenic, z Tučné, ze Záduby, obzvláště ale Bohuchval z Hrádku a Lukavec z Horní Lukavice. Tato teorie má za to, že předkové, kteří patřili do rodiny jmenovaných rodů, v 16. st. zchudli a zakoupili se v městečku Čistá a koncem 16. st. nebo počátkem 17. st. přesídlili do Prahy. Tehdy na paměť svého rodného města přijali jméno "Čistecký" za stálé příjmení.

Jiná teorie vychází z poříčí v erbu a snaží se dokázat spřízněnost se široce rozvětveným rodem Drslaviců. Je sice pravda, že Drslavici pocházejí také z Plzeňska, ale společným znakem všech větví bylo trojříčí /nikoliv prosté poříčí/ a to buď napokos /z Litic, z Potštejna, ze Žampachu/ anebo napříč /Riesenberkové, Černínové z Chudenic/. Tuto závažnou skutečnost však tato teorie nebere v potaz.

Vedle příjmení Čistecký přijali též v rodě oblíbené křestní jméno Diviš /tj. zkrácená česká forma latinského jména Dionysius/ za jméno rodové a psali se pak Divišové Čistečtí. Starý rodový znak Divišů Čisteckých se nám zachoval na staré pečeti v rodině chované a je též vyzobrazen v kostele v Přelouči: červený štít je dělen napokos stříbrným vlnitým břevnem. Nad štítem se vznáší turnajová přilba, z jejíž koruny se vztyčuje modře oděná panna s dlouhým zlatým vlasem, ale bez rukou /podle zvyklostí 14. st./. Tento starý klenot se časem přeměnil v pannu nesoucí v zpoila obnažených rukou za ucho po věděrku /košíku/.

ZNAK DIVIŠŮ ČISTECKÝCH ZE ŠERLINKU

Tento erb však byl pozměněn císařským diplomem /Saalbuch 32 B, fol. 881 a/ ze dne 28. června 1649, kde císař Ferdinand III. uděluje pro Adama Diviše Čistického a jeho descendenty tento erb:

Štít je napokos rozdělený stříbrným vlnitým pruhem /řekou Vltavou/ na dvě poloviny, z nichž horní je zlatá, dolní pak červená. V horním zlatém poli se spatřuje polovina černého rozkřídleného orla s červeným jazykem, vyrůstajícího z levého okraje štítu a k pravé straně patřícího. Ve spodním červeném poli je pak stříbrný, dvouocasý a zlatě korunovaný český lev ve skoku, dovnitř obrácený s vyplazeným červeným jazykem. Štít kryje turnajová přilba s přikryvadly na levé straně červenými a stříbrnými, po pravé pak černými a zlatými. Přilba je korunována zlatou královskou korunou, z níž se vztyčuje za uprostřed rozstřílenou městskou zdí vpravo hledící vousatý ozbrojenec, toliko v náprsní zbroj oděný, s věncem na hlavě stočené penty dykytové zlaté, černé, stříbrné a červené, jehož pravá ruka drží samostříl a levá se podpírá o zeď.

Je-li v blasonu císařského diplomu stříbrné poříčí vysvětlováno jako řeka Vltava, pak lze v tom spatřovat narážku na účast Adama Diviše Čistického v komisích pro říční plavbu na Labi a Vltavě. Český lev na štítu a ozbrojenec za rozstřílenou zdí v klenotu mají jistě připomínat jeho podíl na obraně Prahy proti Švédům r. 1648. Za to se mu současně dostalo i titulu vladického s povolením psáti se ze Šerlinku /von Schör-ling/.

Šerlinkskými mlýny, čili na Šerlinku, se označovaly tři mlýny na Vltavě za sv. Vojtěchem na Novém Městě pražském proti nynějšímu ostrovu Žofínu, z nichž jeden r. 1434 kupuje Mikuláš Šerlink, řezník ze Starého Města pražského, jehož jménem se pak nazývaly. Archivní dokumenty nám ukazují starou příbuznost rodin Divišů-Čistických a Šerlinků. R. 1650 také nabyvatel vladectví a predikátu ze Šerlinku jmenované mlýny sám koupil.

Tento Adam Diviš Čistický se r. 1614 přestěhoval do Prahy /z Čisté ?/, kde na Novém Městě nabyt r. 1628 práva městského. Po čase se dostává do čela šestipanského úřadu a stává se členem desetirychtářského úřadu na Novém Městě pražském. Jako vynikající právník a technický odborník dosáhl po mnoha letech úřadu přísežného zemského odborného znalce pro průmysl mlynářský a vltavskou plavbu. Za manželku pojal Ludmilu roz. Kročínovou z Drahobeylu, s níž měl čtyři děti. O nejstarším jeho synovi Jindřichovi je pro jeho statečnost v boji proti Švédům rovněž zmínka v císařském majestátu Ferdinanda III. On i synové pokračovali v mlynářské rodové tradici.

Druhý syn Adama Diviše Čistického ze Šerlinku, Jan Jiří, byl v letech 1667-1671 purkmistrem rokycanským, kde vlastnil několik mlýnů, domů a statek. R. 1684 se stal starostou města Rokycan, kde i zemřel r. 1692.

Ve farním kostele sv. Petra a Pavla v Bohnicích se nám zachovala zvláštní památka na jiného člena tohoto rodu. Na kamenné kropence vsazené do zdi nedaleko vchodu se čte nápis: "Adam Maximilian Čistec-

ký, ten čas purkrabí statku Ovineckého r. 1680" a latinská prosba "Sv. Petře a Pavle orodujte za nás".

Není účelem této stati podat úplnou genealogii rodu. Spokojíme se zde s konstatováním, že se rodina nesmírně rozvětvila. Připomenme si však alespoň několik jejích vynikajících členů.

Ferdinand František Hugo /1837-1870/ se usadil jako městský lékař v Sezemích u Pardubic, odkud přispíval do časopisu českých lékařů a měl značný podíl na tvorbě české lékařské terminologie. Ve svém působišti byl znám i jako osvětový pracovník a hospodářský poradce.

Jeho bratr Václav Jan Nepomuk Eduard /nar. 1839/ byl přednostou stanice severozápadní dráhy v Pardubicích. Byl znám jako horlivý archeolog, což dokazují četné jeho příspěvky do Památek archeologických. Byl dopisujícím členem vídeňské společnosti pro zachování památek, dopisujícím členem Musea království českého, zakládajícím členem městského musea v Pardubicích. Za své zásluhy se stal majitelem Mariánského kříže řádu německých rytířů, majitelem záslužného kříže a řádu nassavského pro vědu a umění, jakož i jiných vyznamenání a řádů.

Třetí bratr Jan Nepomuk Vincenc /1848-1923/ byl ředitelem cukrovaru v Přelouči a obchodním vedoucím spolku východočeských cukrovarů. Byl pokládán za cukrovarnického odborníka a stal se i dějepiscem cukrovarnického průmyslu. Vzdělání se mu dostalo na c. k. českých školách technických, které si později rozšířil cestováním po Německu, Nizozemí a po Francii. R. 1879 vynalezl samočinné elektrické počítadlo difusní, které s B. Grossem zdokonalil tak, že vládou Rakouska-Uherska bylo přijato za základ vyměřování daně z cukru. Působil i na poli literárním jako spolupracovník časopisu cukrovarnického, Osvěty i Ottova slovníku naučného. Vedle toho sepsal řadu odborných spisů, v nichž sebral a doplnil českou odbornou terminologii cukrovarnickou. Napsal i rodopisnou studii města Pardubic a dokonce i překládal Jul. Vernea. Nějaký čas spolupracoval i se slavným francouzským geologem Joachimem Barrandem. V letech 1916-1922 byl starostou města Přelouče. Se svým bratrem Václavem Janem Nepomukem se podílel i na záchraně Kunětické Hory. R. 1919 totiž zchátralý hrad kupuje pardubický Muzejní spolek, který již od r. 1917 prováděl v objektu zajišťovací práce. Podíl obou bratrů /především při archeologických pracích/ byl tak významný, že po rekonstrukci hradu byla jedna jeho síň v uznání jejich zásluh nazvána jejich jménem.

Jiří Diviš /1886-1959/ byl jedním z nejlepších českých chirurgů. Dostalo se mu celé řady uznání. Stal se akademikem ČSAV, profesorem na Universitě Karlově, obdržel Řád práce a medaili J. E. Purkyně. Byl členem Francouzské chirurgické akademie. S prof. R. Jedličkou vybudoval II. chirurgickou kliniku. Vytvořil u nás hrudní chirurgii a vynikající je jeho monografie o nádorech mezihrudí. Značnou část svých prací věnoval chirurgické léčbě tuberkulózy.

Jeho syn, Jiří, je rovněž vynikajícím lékařem a působí jako docent na porodní klinice prof. Lukáše. Sestra tohoto docenta Diviše, Gabrie-

la, také pokračuje v rodinné lékařské tradici a je asistentkou na dětském oddělení II. oční kliniky u prof. Kadlecové.

Jejich bratrance si zase získali význačné jméno v uměleckém světě, jeden z nich /Petr Diviš/ jako malíř a výtvarník, druhý /Ivan Diviš/ jako spisovatel.

Vyznáním byli Divišové Čistětí ze Šerlinku katolíci. Národnostně se vždy hrdě hlásili k českému národu. Potvrzení o příslušnosti k staré české šlechtě se rodině dostalo výnosem c.k. ministerstva vnitra ze dne 26.ledna 1882 pro bratry Václava Jana a Jana Vincence Divíše-Čistěcké ze Šerlinku. Dne 18.ledna 1891 byl jim pak v Čechách potvrzen rodinný přídomek.

Těsně před I.světovou válkou byla posloupnost rodu vzata v pochybnost na základě oznámení jednoho vídeňského advokáta. Ten zcizil jisté archivní dokumenty, čehož se pokusil využít ke svému obohacení.

Závěrem bych chtěl vyslovit svůj nejvřelejší dík všem členům rodiny, kteří mi byli nápomocni při sběru materiálu, jakož i za jejich nevšední ochotu a porozumění pro mou práci.

M. Buben

POUŽITÁ LITERATURA

Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser, Brünn 1887
Saalbuch 32 B fol. 881 a
Ottův slovník naučný, díl VII., str. 669, Praha 1893
Vojtěch rytíř Král z Dobré Vody: Heraldika
August Sedláček: Českomoravská heraldika II., Praha 1925
Masarykův slovník naučný I., díl II., Praha 1926
Slovník naučný F.L.Riegera, díl II., Praha 1862
Dr.Ant.Podlaha: Posvátná místa království českého, díl I.
Dějiny české literatury II., ČSAV, Praha 1960
August Sedláček: Místopisný slovník historický království českého.
W.W. rytíř Tomek: Dějepis města Prahy, díl VIII., str.162, Praha 1891
Rodinné památky a paměti

ERBOVNÍ SEŠIT

číslo 2, květen 1969

Vydala Heraldická sekce Klubu vojenské historie při Vojenském historickém ústavu Praha, Praha-Žižkov, U Památníku 2.

Tištěno jako rukopis, vydáno pro vlastní potřebu.

Redakční rada: Adolf F.J. Karlovský, Dr Zdeněk Mareš, Dr Alois Příbyl CSc, Dr Václav Ryneš, Ing Václav Štěch, Alfréd Ch. Wierer, Aleš Zelenka, Dr Zdeněk Zeinger /šéfredaktor/.

Autoři kreseb: Hans Lengweiler, Václav Kočandrle, Z.M.Zenger, Ing Václav Štěch, Zdirad Čech, Jarmila Bubnová.